

KAIŠIADORIŲ

KULTŪROS PAVELDAS

Olijardas Lukoševičius

KAIŠIADORIŲ

KULTŪROS PAVELDAS

UDK 719(474.5)

Lu87

**MUZIEJŲ
METAI 2012**

Redaktorė Marytė Slušinskaitė

Dizainerė Eglė Jucienė

Fotografas Donatas Stankevičius

Viršelyje - Maisiejūnų piliakalnis (Kruonio seniūnija)

ISBN 978-9986-646-42-6

© Olijardas Lukoševičius, 2012

© Donatas Stankevičius, 2012

© Kaišiadorių muziejus, 2012

Tur in y s

Pratarmė.....	6
Įvadas.....	8
Senovės gyvenvietės.....	12
Piliakalniai.....	16
Pilkapynai. Kapinynai ir senkapiai.....	24
Alkakalniai.....	26
Mitologiniai akmenys.....	28
Miesteliai.....	30
Dvarai.....	50
Bažnyčios.....	64
Sentikių maldos namai.....	91
Darsūniškio miestelio vartai - koplytėlės.....	92
Koplytėlės.....	94
Kryžiai.....	98
Tradicinė architektūra.....	100
Senieji keliai.....	102
Geležinkelio viadukas.....	104
Padalių pralaida.....	106
Tadaravos tiltas.....	106
Padalių keltas.....	108
Malūnai.....	110
Karių ir masinių žudynių aukų kapai.....	112
Rezistencija ir tremtis.....	124
Senosios kapinės.....	126
Memorialiniai objektai.....	130
Tapyba.....	140
Skulptūra.....	144
Auksakalystė.....	146
Bažnytinė tekstilė.....	147
Vitražai.....	148
Varpai.....	150
Vargonai.....	152
Vietoj pabaigos.....	154
Literatūra.....	155

Pratarmė

Kiekvienos vietovės kraštovaizdyje yra likę įvairių istorinių laikotarpių ar atskirų įvykių pėdsakų. Dalis išlikusių išskirtinių objektų ar vietovių vertinama ir saugoma kaip kultūros paveldas. Tačiau kultūrinio tapatumo pamatas ir gyvenimo kokybės atspindys yra visa žmonių gyvenama aplinka. Nauji pertvarkymai, jeigu jie skatinami vien praktinių ūkinių interesų ir neįvertina tradicinės kultūrinės ir gamtinės aplinkos, dažniausiai ją griauja. Todėl kultūros vertybių išlikimui ir atskleidimui svarbus ne tik pavienių objektų, bet ir jų istorinės aplinkos kaip visumos globa.

Kiekvienas šios knygos skaitytojas tikriausiai skirtingai supras tai, kas autoriaus vadinama *Kaišiadorių kultūros paveldu*. Nes požiūris į praeitį negali būti vienalypis ar vienintelis. Jis priklauso ne tik nuo istorinio laikotarpio, bet ir nuo vertinančio žmogaus patirties, išsilavinimo, interesų ir, žinoma, amžiaus. Juk skirtingų kartų žmonės daug ką vertina nevienodai.

Kultūros paveldas neatsiejamas nuo istorijos. Norint suvokti kultūros paveldo objektą visada būtina jį sieti su istoriniu kontekstu, o tiksliau – su skirtingais istoriniais kontekstais. Būna įvairių jų vertinimo versijų ir kontraversijų. Pavyzdžiui, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais dešimtys dvarų ir dvarelių laikyti senosios elitinės bajoriškosios kultūros bastionais, Lietuvos valstybės patriotizmo židiniai. Deja, per keletą šimtmečių Lietuvos bajorai susitapatino su lenkiškąja kultūra, kol galiausiai XX amžiaus pradžioje dvarai tapo priešiški nacionalinės Lietuvos valstybės kūrimui, todėl neatsitiktinai juos skaudžiai palietė 1922 metų žemės reforma. Aišku, dar skaudžiau palietė sovietmetis, kuris pagrįstai kaltinamas ir dėl daugelio kitų kultūros praradimų...

Praeities interpretavimas remiasi dabarties vertybėmis. Šiandien sunku vienareikšmiškai pasverti ir pasakyti – ar XXI amžiaus kultūra yra daugiau netekusi, ar gavusi, lyginant, pavyz-

džiui, su XIX amžiumi? Kultūros paveldo požiūriu – daugiau netekusi. Apie buvusios kultūros mastą ir vertę galima spėti tik iš to, kas šiandien likę. Šiandien nebeįmanoma nė akies krašteliu žvilgtelti į Kaišiadorių krašto unikumą – Paparčių dominikonų vienuolyną, tikėjimo, meno ir pažinimo židinį, per šimtmečius už storų mūro sienų kaupusį nepaprastos vertės lobyną. Ir didikų Oginskių dvaro rūmų menę su pagarbos menui, tėvynei ir protėviams ženklais, miestelių šurmulį turgaus dieną su visa tautybių ir luomų įvairove, parapijos atlaidus kaip pagrindinį metų įvykį, šiandien galima tik įsivaizduoti... Įvairūs kultūriniai fenomenai – miesteliai, bajorkaimiai, kaimai, dvarai, bažnyčios, cerkvės, mečetės, sinagogos, vienuolynai, rūmai, parkai, malūnai, paminklai – amžių eigoje keitėsi ir išliko prisitaikydami, transformuodamiesi arba paliko tik griuvenas ar istorinių žinių fragmentus.

Šioje knygoje pateikiama trumpa ir fragmentiška iki mūsų dienų išlikusio, tačiau dėl laiko, klimato ir žmogaus veiklos besikeičiančio, kartais kraštovaizdyje vis mažiau bežiūrimo kultūros paveldo apžvalga. Knyga iliustruota naujausiomis, 2011 metų rugsėjo–lapkričio mėnesiais darytomis nuotraukomis. Ji yra tarsi tęsinys 2001 metais išleistos knygos *Kaišiadorys: gamtos ir kultūros paveldas**. Įdomu sudėti jas šalia ir palyginti fotografijose tas pačias vietas, gatves, namus, paminklus, žmones. Jos akivaizdžiai parodo, kad per dešimtį metų daug kas pasikeitė, ir dar kartą liudija laiko ir mūsų dalyvavimo jame paslaptį.

Knyga skirta plačiam skaitytojų ratui. Autorius dėkingas padėjusiems ją rengti žmonėms: fotografui Donatui Stankevičiui – už nuotraukas, bendradarbiams Rolandui Gustaičiui ir Augustinai Kurilienei – už vertingus pastebėjimus, knygos redaktorei Marytei Slušinskaitei ir dizainerei Eglei Jucienei.

* Malinauskas Vidmantas, Lukoševičius Olijardas, *Kaišiadorys: gamtos ir kultūros paveldas*. – Vilnius: Daigai, 2001.

Samuelio Oginskio antkapinio bareljefo (XVII a. vid.) fragmentas Kruonio bažnyčioje

Į v a d a s

Domėtis senovės paminklais Kaišiadorių apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo pradėta XIX amžiaus pabaigoje. Pirmiausia specialistų dėmesys buvo atkreiptas į archeologinius objektus. 1888 metais Eduardas Volteris žvalgė Beištrakių (Šukiškių) ir Guronų (Pravieniškių) pilkapynus, Buivydonių, Migonių, Pridotkų ir Rokiškių piliakalnius. Beje, piliakalnius jis tapatino su pilkapiais. Senovės gyvenvietėmis susidomėta vėliau. 1908 metais Tadas Daugirdas ir Liudvikas Kšivickis kasinėjo Dovainonių, Dabintos ir Darsūniškio gyvenvietes, kuriose rado akmens amžiaus dirbinių. Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę ir 1919 metais įsteigus Valstybės archeologinę komisiją, prasidėjo sistemiškesnė paminklų apsauga. Tai rodo Komisijos archyve saugomi išsamūs ankstyviausių visos Lietuvos (tame tarpe ir Kaišiadorių apylinkių) archeologinių objektų aprašai. 1927 metais Eduardas Volteris kasinėjo Guronų (Pravieniškių) pilkapius, o 1932 metais Volteris, Karlas Engelis, Karolis Mekas ir Jonas Puzinas tyrė Dovainonių I ir II pilkapynus. 1928–1938 metais Konstantinas Jablonskis kasinėjo akmens amžiaus gyvenvietes Sekionyse, Darsūniškyje, Dabintoje, Kapitoniskėse ir Rumšiškėse. 1928 metais Petras Tarasenko išleido vieną iš pirmųjų lietuviškų archeologijai skirtų knygų *Lietuvos archeologijos medžiaga*, kurioje aprašė Budelių piliakalnį, Rusių senovės gyvenvietę, Laukagalio akmenis; vėliau jis išmatavo ir aprašė Dabintos, Dovainonių, Lašinių, Migonių, Palapainio ir Rokiškių piliakalnius. Prieškario metais pastebimas globėjiskesnis požiūris į senovės paminklus, išskiriamos žymesnės ir lankytinos vietos. Aišku, tai priklausė nuo vietinių valdininkų iniciatyvos ir supratimo. 1937 metų apklausa rodo, kad Rumšiškių valsčius didžiavosi savo medine bažnyčia (*statyta karalienės Jadvygos*), piliakalniu *Kaukalniu*, Dovainonių senkapiais, Nemune matomu akmenimis nusėtu *Velnio tiltu*, šilu *prie pat miestelio ant aukšto kalno*, gražiomis apylinkėmis. Įdomu tai, kad tuo pačiu laiku planuo-

ta nugriauti medinę Rumšiškių bažnyčią ir vietoj jos statyti mūrinę, tačiau susilaikyta supratęs, kad senoji šventykla yra vertinga ir būtina ją išsaugoti. Žaslių valsčius išskirtiniais laikė Budelių *Skarbo* piliakalnį ir Paparčių vienuolyno griuvėsius. Kruonis didžiavosi Oginskių statyta bažnyčia, o Žiežmarių valsčiaus tarnautojams atrodė, kad jų miestelyje ir apylinkėse nėra jokių įžymesnių vietų. Kaišiadoriečiai pabrėžė (ir tai visiškai natūralu) ne senovės ženklus, o spartų miesto augimą ir gražėjimą. Žvelgiant iš laiko perspektyvos šiandien atrodo kitaip. Kartais nelengva tinkamai įvertinti savo vietovės paveldą. Juk žiežmariečiai kaip tik turėjo daugiausia kuo pasigirti, bet jie to nežinojo ir nepastebėjo. Tuo laiku svarbų vaidmenį vaidino valsčiaus savivaldybės viršaičio požiūris ir supratimas. Todėl iki šių dienų su pagarba prisimenami tuometiniai Rumšiškių viršaitis Simas Zareckas ir Kruonio viršaitis Antanas Vedeckas, kuris, beje, ir pats rinko senovinius daiktus, o jo vadovaujama Kruonio valsčiaus savivaldybė svarstė klausimus dėl Oginskių rūmų griuvėsių išsaugojimo.

Nuo 1940 metų užėję *XX amžiaus viduramžiai* dešimtmečiams nutildė net kalbas apie vietinio palikimo saugojimą. Nors formaliai 7-ame dešimtmetyje buvo pradėta vykdyti kultūros paminklų apskaita ir organizuotas besirūpinančių jų priežiūra institucijų ir etatinių darbuotojų tinklas, tačiau tai neturėjo realios įtakos paminklų apsaugai ir tvarkymui. Kai kurie objektai (pavyzdžiui, netgi piliakalniai) nebuvo tinkamai vertinami dėl tuometinių ideologinių nuostatų. 1955 metais statant Bačkonių hidroelektrinę buvo apardyta Mūro Strėvininkų piliakalnis, o septintame ir aštuntame dešimtmečiais kasant žvyrą sunaikinti Dabintos ir Papartėlių piliakalniai. Įvairiais laikotarpiais atsirasdavo pavienių savavališkų kasinėtojų *juodųjų archeologų*, beprasmiškai ardančių archeologinių objektų kultūrinius sluoksnius.

Kauno marios ties Rumšiškėmis. Šioje vietoje daugiau nei dešimtmetį buvo matomas 1959 m. mariomis užlietas Rumšiškių piliakalnis. Už įlankos – šilas.

1985 metais buvo nugriauta XIX amžiuje statyta Kruonio smuklė, kuri buvo įtraukta į valstybės saugomų paminklų sąrašą. Nestabdomai vyko urbanistikos paminklais pripažintų miestelių (Žiežmarių ir Kruonio) plėtra. Žiežmarių ir Kruonio centrinė dalis buvo suniokota žymiai labiau negu Žaslių, kuriuos tik dabar ruošiamasi įtraukti į saugomų urbanistikos objektų sąrašą. Artimiausiais politiniais, ekonominiais ir kultūriniais traukos centrais buvę miesteliai sovietmečiu faktiškai tapo kolūkinėmis gyvenvietėmis. Iki Antrojo pasaulinio karo pagal miestų tvarkymo taisykles reguliuota statyba, saugojusi pagarbą tradicinei architektūrai ir bendram miestelio vizualiniam grožiui, sovietmečiu degradavo, – nusidėvėję senieji pastatai būdavo pertvarkomi pagal neaiškius kriterijus.

Daugiausia nukentėjo pakelėse stūksoję kryžiai ir koplytėlės. 1963 – religinių paminklų griovimo vėjais – metais nugriautas vienas unikalesnių objektų – treji Darsūniškio vartai-koplytėlės. Visiškai sunaikinti ir prieškaryje atkurta Lietuvos nepriklausomybei skirti paminklai. Tuoj po karo buvo nugriautas Žiežmarių centrinėje aikštėje stovėjęs 1932 metais suprojektuotas Laisvės paminklas su angelo skulptūra. Atgimimo judėjimas 1988–1990 metais paskatino sovietmečiu nugriautų paminklų atstatymą. Vietinių gyventojų iniciatyva 1990 metais atstatyti Darsūniškio vartai-koplytėlės, 1991 metais atstatytas Laisvės paminklas Žiežmariuose, atstatyta daugelis koplytelių ir kryžių.

Didžiausias visų laikų praradimas Kaišiadorių regione yra 1649 metais įkurtas ir baroko stiliumi pastatytas Paparčių dominikonų vienuolynas su bažnyčia, kuriuos carinė valdžia konfiskavo ir po 1863 metų sukilimo nugriovė. 1985 metais nugriauta Kruonio smuklė galbūt kada nors atgims, nes išliko jos brėžiniai. Viena iš paskutinių nelaimių – 1997 metų gaisras puikiai išlikusiame XX amžiaus pradžios vandens malūne, stovėjusiame vaizdingame Strėvos slėnyje Tadaravos kaime. 2008 metais nugriautas profesoriaus Viktoro Ruokio namas Kaišiadoryse.

Sistemiška kultūros paveldo apsauga rajonuose organizuota nuo 1975 metų, kai kultūros skyriuose pradėjo dirbti kultūros paminklų apsaugos metodininkai. Kaišiadorių rajone ilgiausiai šį darbą dirbo Onutė Venskuvienė. 1990 metais reorganizuojant paminklosaugos sistemą įkurta inspekcija. 1990–1994 metais kultūros paveldo inspektorais dirbo Gintaras Markevičius, vėliau – Mindaugas Nasevičius. Rajono paminklotvarkininkais 1990–1993 metais dirbo istorikas Olijardas Lukoševičius, vėliau – architektas Stasys Petrauskas, nuo 1995 metų – architektas Zenonas Sakalauskas, o nuo 2006 metų – archeologė Augustina Grinkevičiūtė-Kurilienė. Per šį laikotarpį saugomų kultūros paminklų skaičius ir rūšys keitėsi iš esmės. Užtenka palyginti keletą skaičių. Pavyzdžiui, 1972 metais Kaišiadorių rajone tebuvo 14 saugomų objektų (daugiausia – SSRS karių kapai), o 1999 metais – jau 211 (daugiausia archeologinių ir dailės objektų). 2011 metais Kultūros vertybių registre įrašyti 255 Kaišiadorių rajono objektai: 89 archeologiniai, 20 mitologinių, 26 istoriniai, 6 memorialiniai, 2 urbanistiniai, 22 architektūriniai, 81 dailės, 1 etnokultūrinis ir 8 inžineriniai.

Šiuo metu su valstybine kultūros paveldo apsauga susijusios institucijos Kaišiadorių rajone yra dvi – savivaldybės Kultūros skyrius (kuris pirmiausia rūpinasi nekilnojamuoju kultūros paveldu) ir Kaišiadorių muziejus (kuriame kaupiamos kilnojamosios kultūros vertybės).

Supažindindami su Kaišiadorių rajone išlikusiu kultūriniu palikimu, kviečiame jį lankyti, saugoti ir vertinti.

Paminklas Stoniavoje Sovietų Sąjungos didvyriui Ameršojevui, žuvusiam šioje vietoje 1944 m.

Paminklas žuvusiems sovietiniams aktyvistams (Kaišiadorys). Paminklo priekyje lietuvių ir rusų kalbomis buvo įrašyta: „Šioje vietoje 1941 m. fašistai sušaudė 18 tarybinių aktyvistų“.

Senovės gyvenvietės

Ledynmetis ir jo pasitraukimas yra tarsi mūsų praeities *tabula rasa* (išvertus iš lotynų kalbos – *švari lenta*), ant kurios pradėta rašyti mūsų istorija. Seniausius poledynmečio žmonių pėdsakus liudija akmens amžiaus gyvenvietės, kurių liekanų aptinkama didžiųjų Nemuno ir Neris upių ir ežerų pakrantėse. Dabartinėje Kaišiadorių rajono teritorijoje seniausia akmens amžiaus gyvenvietė aptikta Kalvių ežero pakrantėje. Čia pirmųjų medžiotojų bendruomenė gyveno jau paleolito pabaigoje (IX tūkstantmetyje prieš Kristų). Šiandien ši vieta beveik neišsiskiria iš aplinkos, nes viena dalis apaugusi mišku, o kita virtusi pieva. Buvusią gyvenvietę primena tik kultūrinis sluoksnis žemės paviršiuje ir jame aptinkami titnaginiai dirbiniai. Prie Kalvių ežero Basonių kaime egzistavusi senovės gyvenvietė aptikta tik 1995 metais. Norėdamas daugiau sužinoti apie pirmuosius Kaišiadorių regiono gyventojus Kaišiadorių muziejus 1999–2000 metais vykdė archeologinius kasinėjimus Kalvių akmens amžiaus gyvenvietėje. Rasta daugiau nei 1000 titnaginių radinių. Daugiausia yra nuoskalų ir skelčių, taip pat keletas dirbinių – kirvis, rėžtukas, antgalių, grąžtų, ašmenėlių, skaldytinių. To paties Kalvių ežero pakrantėje aptiktos dar kelios vėlyvesnių laikų (mezolito ir neolito) gyvenvietės.

Slenkant tūkstantmečiams augo gyventojų skaičius, daugėjo ir gyvenviečių. Jų pėdsakų aptinkama prie Nemuno – Sekionyse, Daršūniškyje, Lapainioje, Dabintoje, Dovainonyse, Kapitoniskėse, Jakštonyse, prie Neris – Tartoke, Gegužinėje, Zūbiškėse, Rusiuose, Padaliuose ir Kmituose, prie Švenčiaus ežero – Nemaitonyse, Vaitkūnuose ir Žydiškėse, prie Kalvių ežero – Vilūnuose, Šventininkuose, Basonyse, Būtkiemyje, prie Limino ežero – Žasliuose ir kitur. Gyvenviečių būta ir prie mažesnių upelių – Laukystos ir Gamantos santakoje Krivonyse, prie Žiezmaros upelio Paparčiuose ir kitur.

Kaišiadorių muziejuje saugomi titnaginiai radiniai iš Basonių (Kalvių) senovės gyvenvietės

Kalvių ežeras. Kitame krante matoma Basonių senovės gyvenvietė (IX tūkstantm. pr. Kr.)

Nemaitonių senovės gyvenvietė prie Švenčiaus ežero (III tūkstantm. pr. Kr.)

Žaslių senovės gyvenvietė prie Limino ežero (I–II tūkstantm. pradžia)

Piliakalniai

Geriausiai kraštovaizdyje pastebimi archeologiniai objektai yra piliakalniai. Daugelis iš jų buvo įrengti ir atliko savo funkcijas I–II tūkstantmečio pradžioje. XIII–XIV amžiais kuriantis Lietuvos valstybei ir vykstant karams su vokiečių ordinu pilys buvo svarbūs gynybiniai ir administraciniai centrai. Tiesa, medinės pilys buvo nesunkiai įveikiamos, kartais jas sudegindavo ir patys gyventojai pasitraukdami, todėl ilgainiui jos nebeteiko savo reikšmės ir sunyko. Buvusios pilies vietoje matyti tik žemės reljefe išlikusios įtvirtinimų liekanos – kalvos stačiais šlaitais, pylimai ir įdubos griovių vietoje. Kaišiadorių rajone žinoma esant arba buvus 27 piliakalnius.

Nuodugniausiai ištyrinėtas ir vienas iš seniausių yra Migonių piliakalnis. Čia, prie Kruonės upelio, apie IV amžių buvo įrengta maža pilaitė. Manoma, kad ji tarnavo kaip įtvirtinta slėptuvė, o gyvenvietė buvo įsikūrusi papėdėje. Tiriant nustatyta, kad pilaitės pylimas jo naudojimo laiku buvo rekonstruotas keturis kartus, kaskart paaukštinant jį beveik po metrą – nuo 1,2 iki 4 metrų. Pylimo šlaitai buvo išgrįsti akmenimis (XX amžiaus pirmoje pusėje šie akmenys buvo išvežti keliams tvarkyti). Archeologinį kompleksą papildo anapus upelio esantis pilkapynas, kuris datuojamas IV–V amžiais. Migonių archeologiniai paminklai liudija I tūkstantmečio viduryje vykusias socialines permainas – gimininės bendruomenės perėjimą į teritorinę bendruomenę. Legendos pasakoja, kad ant šio piliakalnio šeimos vyriausiasis taikydavo ir teisdavo besivaržančius, viršūnėje užkurtame lauzė sudegindavo mirusius, o pelenus išpildavo į upę (jei velionis buvo šaunus ir narsus) arba išbarstydavo pavėjui.

Daugiausia piliakalnių išlikę Nemuno pakrantėmis nusidriekusiame Kruonio seniūnijoje. Įspūdingesni stūkso Varkališkėse, Rokiškėse ir Maisiejūnuose. Koks tankus piliakalnių tinklas buvo prie Nemuno, kuris XIV amžiuje buvo faktiškas Lietuvos pasienis su kryžiuočių ordinu, rodo piliakalnių išsidėstymas

vos kas keletas kilometrų vienas nuo kito – Darsūniškyje, Varkališkėse (čia jų net du), Visginuose, Dabintoje, Maisiejūnuose, Lašiniuose, Dovainonyse, Rumšiškėse ir taip toliau.

Žaslių apylinkėse reikšmingos medinės pilys ankstyvaisiais viduramžiais buvo Mančiūnuose prie Laukystos upelio ir Budečiuose prie Neries. Manoma, kad neramiais valstybės kūrimosi laikais pastaroji pilis buvo vienas iš gynybinių taškų pakeliui į senąją Lietuvos sostinę – Kernavę. Piliakalnį juosia Neries upės slėnis, iš šonų – Ravo upelis ir gili griova. Šoniniai šlaitai statūs, apie 25–26 metrus aukščio. Pailga piliakalnio aikštelė 24x13 metrų dydžio, įtvirtinimus sudaro 3 pylimai ir 2 gynybiniai grioviai. Kraštovaizdyje dominuoja beveik 10 metrų aukščio pylimas, nuo kurio atsiveria įspūdingiausia Neries vingių ir pakrančių kalvų panorama. Vakariniame piliakalnio papėdėje egzistavusi gyvenvietė užėmė apie 3 hektarų plotą. Pasak legendų, piliakalnyje esąs paslėptas užburtas lobis (seniau vadintas lenkišku žodžiu *skarbas*), todėl jis ir tebevadinamas *Skarbo kalnu*. Panašios legendos pasakojamos ir apie kai kuriuos kitus piliakalnius. Beje, jau prieš šimtmetį rašyta, kad tokie pasakojimai įkaltindavo žmonių vaizduotę ir paskatindavo ieškoti užburtų lobių. Lobių ieškojimas buvo tarsi senovinis loterijos žaidimas, nors rasti *aukso puodą* nebūdavo jokios tikimybės. Blogiausia, kad savavališki kasinėtojai beprasmiškai ardydavo kultūrinį archeologinio objekto sluoksnį.

Ne vienas piliakalnis ilgainiui, ypač XX amžiaus antroje pusėje, buvo pažeistas vykstant didžiulius statybinius projektus. 1955 metais statant Bačconių (Pastrėvio) hidroelektrinę apardytas Strėvos upės ir jos slėnio apsuptoje kalvoje buvęs Mūro Strėvininkų piliakalnis, nes užtvėnkus Strėvą slėnio vietoje atsirado tvenkinys. O 1958 metais užtvėnkus Nemuną ir suformavus Kauno marias, jų vanduo nuplovė Rumšiškių piliakalnį ir didelę dalį Dovainonių piliakalnio.

Kai kurie buvę senovės objektai šiais laikais tampa kultūrinių renginių erdve. Gražus to pavyzdys – nuo 2009 metų prie Maisiejūnų piliakalnio rugsėjo mėnesį vykstanti Baltų kultūros šventė, kurioje paminimas ir netoliese 1348 metais vykęs Strėvos mūšis. Maisiejūnų piliakalnio šlaitai 12–14 metrų aukščio, pailga aikštelė 33x13 metrų dydžio. Jo gynybinę sistemą sudaro aikštelės pakraščiuose supiltas pylimas ir žemiausio šlaito papėdėje iškastas griovys. Šiauriniame piliakalnio papėdėje buvo įsikūrusi gyvenvietė. Pagal gyvenvietėje rastą lipdytą ir žiastą keramiką, geležies šlaką ir trinamąsias girtas piliakalnis datuojamas I–II tūkstantmečio pradžia. Kitapus Strėvos yra Lašinių piliakalnis. Jo šlaitai nuo Strėvos ir griovos yra 20–30 m aukščio, pailga aikštelė 34x18 metrų dydžio. Piliakalnio gynybinę sistemą sudaro pylimas ir už jo iškastas griovys. Už griovio, gretimose aukštumoje, yra papėdės gyvenvietė. Kai kurių tyrinėtojų manymu, Lašinių piliakalnyje stovėjo kronikose minima Strėvos pilis, kurią kryžiuočiai užpuolė ir sudegino 1368 metais. Piliakalnis datuojamas II tūkstantmečio pradžia – XIV amžiumi.

Rokiškių piliakalnis (I–II tūkstantm. pradžia)

Migonių piliakalnis (I tūkstantm.)

Maisiejūnų piliakalnis (I–II tūkstantm. pradžia). Priekyje – paminklas 1348 m. vykusio Strėvos mūšio atminimui, pastatytas 2009 m. (autorius Alfonsas Vaura)

Lašinių piliakalnis, žvelgiant nuo pylimo (II tūkstantm. pradžia–XIV a.)

Mūro Strėvininkų piliakalnis (I tūkstantm.)

Mančiūnų piliakalnis (I–II tūkstantm. pradžia)

Paparčių piliakalnis (I–II tūkstantm. pradžia). Dalį dešinėje pusėje matomo piliakalnio nuplovė Žiežmaros upelis

Pilkapynai

Didelę dalį archeologinių paminklų sudaro pilkapynai. Pilkapiai – tai laidojimo vietos, žemės paviršiuje išsiskiriančios supiltais apvaliais kauburiais. Vienas iš geriausiai ištirtų yra Maisiejūnų pilkapynas. Jame suskaičiuoti 43 pilkapiai, iš kurių net 28 ištirti. Pilkapiai 5–10 metrų skersmens, iki 1 metro aukščio, supilti iš smėlio. Beveik visi buvo su akmenų grindiniais centrinėje dalyje, ir akmenimis apdėtais sampilais. Pilkapiuose buvo laidojami deginti ir nedeginti mirusieji su įkapėmis – ginklais, papuošalais, buities įrankiais, keramika. Pilkapynas datuojamas V–VI ir XI–XII amžiais.

Didžiausias Kaišiadorių rajone yra Atmainų (Darsūniškio) pilkapynas, esantis Naginukų miške netoli Darsūniškio. Jį sudaro apie 200 pilkapių, supiltų IX–XII amžiais. Kadangi nuo 1957 iki 2007 metų šiame pilkapyne periodiškai buvo vykdomi archeologiniai tyrinėjimai, pilkapių sandara yra žinoma. Ant pilkapių pagrindo rasti degusių sluoksneliai, degintiniai žmonių palaikai, taip pat deginti ir nedeginti žirgų kapai. Įkapių labai nedaug – keli pjautuvai, žąslai, verpstukas. Keli pilkapiai buvo tušti (be palaidojimų), taip pat keli simboliniai žirgų kapai (be žirgų palaikų). Pilkapių aukštis siekia iki pusantro metro, o skersmuo – nuo 5 iki 13 metrų. Pilkapiai supilti iš smėlio, sampilai apjuosti grioviais ir duobėmis. Vietiniai gyventojai šį pilkapyną vadina *Milžinkapiais* arba *Prancūzkapiais*.

Įvairiais vardais vadinami ir kiti pilkapynai. Pavyzdžiui, Astragų pilkapiai vadinti *Kapčiais* ir *Prancūzkapiais*, Beištrakių – *Kurganais* ir *Prancūzkapiais*, Dovainonių – *Švedkapiais* ir *Prancūzkapiais*, Guronų (Pravieniškių) – *Kurganais*, *Švedkapiais* ir *Prancūzų kapais*, Kalvių – *Kapčiais*, Maisiejūnų – *Kapinėlėmis*, Migonių – *Kapčiais*, *Milžinkapiais* ir *Prancūzkapiais*, Nemaitonių – *Koplyčkomis*, Pakalniškių – *Totorių kapais* ir *Prancūzkapiais*, Našlėnų, Šilonių ir Triliškių – *Prancūzkapiais*.

Kapinynai ir senkapiai

Kapinynų ir senkapių vietos – skirtingai negu pilkapių kauburiai – kraštovaizdyje nėra pastebimos. Iki krikščionybės priėmimo kapinynuose laidota laikantis pagoniškųjų papročių, su įkapėmis. Šiuo metu Kaišiadorių rajone žinomi trys tokie kapinynai – Laukagalio (XIII–XIV amžiai), Rumšiškių (XIII amžiaus pabaiga – XIV amžius) ir Rusių (XII–XIV amžius). Įsigalėjus krikščionybei mirusieji nebedeginti, tačiau dar iki XVII amžiaus buvęs paprotys dėti įkapes. Tokie viduramžių ir naujųjų laikų kapai vadinami *senkapiais*. Kaišiadorių rajone žinoma 11 senkapių.

Vienas žymiausių ir geriausiai ištirtų yra Rumšiškių senkapis, kurio vieta dabar užlieta Kauno marių. Jame rasti 5 degintiniai pagoniškų laikų (XIII–XIV amžių) kapai ir apie 250 jau krikščionybės įsigalėjimo laikotarpio (XIV amžiaus pabaigos – XVI amžiaus) kapų.

Yra išlikusių senkapių Baruoliuose ir Gansonyse (Žaslių seniūnijoje), Lalėnuose ir Krasnasiolkoje (Paparčių seniūnijoje), Pentiškėse (Rumšiškių seniūnijoje), Paltininkuose (Žiežmarių apylinkės seniūnijoje).

Dovainonių pilkapynas (I tūkstantm. antra pusė–II tūkstantm. pradžia)

Alkakalniai

Šventyklos pagonybės laikais būdavo ir gyvenviečių centruose. Kai XIV–XV amžiais Lietuvos valstybės diduomenė priėmė krikščionybę, dalis visuomenės tebegarbino senuosius pagonių dievus ir atokesnėse vietose slapta įsirengdavo šventyklas. Per šimtmečius alkakalniai prarado savo pirminę paskirtį, tačiau jų išskirtinumą istorinėje atmintyje išsaugojo vietinių gyventojų per kartas perduodami pasakojimai ir padavimai. Kaišiadorių rajone iki šių laikų yra išlikę septyni alkakalniai.

Viena žymesnių pagoniškų šventviečių buvo anapus Žaslių miestelio, kitoje ežero pusėje Guronių kaime esantis apie 3,5 metrų aukščio alkakalnis, vadinamas *Pajautos kapu*. Legenda pasakoja, kad kunigaikštienės Pajautos atminimui jos sūnus Kukovaitis prie Žaslių ežero pastatęs stabą, o žmonės dar ilgai garbinę šią vietą. XVI amžiaus Lietuvos metraščio legendinėje dalyje rašoma, kad Lietuvos kunigaikštis Kernius pagonišku papročiu po mirties buvęs sudegintas prie Žaslių ežero, o palaidotas pamiškėje supiltame pilkapyje. Simboliška, kad alkakalnio kaimynystėje XX amžiaus pradžioje gimė ir užaugo būsimasis kardinolas Vincentas Sladkevičius, o 2006 metais šalia alkakalnio išaugo sakralinis objektas – Rožinio slėpinių parkas.

Žiežmarių apylinkėse išlikęs Dainių alkakalnis vadinamas *Ragankalniu*. Tai apskrita kalva su viršuje esančia nedidele 10x10 metrų dydžio aikštele. Stačiausias, 3–4 metrų aukščio šlaitas leidžiasi į raistą. Alkakalnis yra drėgnoje vietoje, paprastai apsuptas vandens. Pasakojama, kad ant šio kalno susirinkusios raganos mėgdavusios linksmintis ir šokti.

Nemaitonių seniūnijoje esantis Ringailių kalnas-alkakalnis vadinamas *Kupolio kalnu*. Jį sudaro du kalnai. Dalis didesniojo, kuris yra 280x120 metrų dydžio su 12–18 metrų aukščio šlaitais, yra užpelkėjusi ir vadinama *Velnio duobe*. Pasak žmonių, kalno viršūnę ištrypę su kaimo merginomis šokdami velniai, kurie dainuodavę dainą apie *kupolę*.

Guronių alkakalnis

Ringailių alkakalnis (tolumoje, prie eglyno)

Mitologiniai akmenys

Su pagonybės reliktais susiję ir mitologiniai akmenys, išsiskiriantys iškaltais ženklais, neįprasta forma. Kaišiadorių rajone yra žinoma 11 mitologinių akmenų. Už poros kilometrų nuo Budelių piliakalnio esančiame Laukagalio kaime yra mitologinis akmuo, dar vadinamas *Didžiuoju*, *Aukuru* arba *Velnio sostu*. Jo ilgis yra daugiau kaip 5 metrai, plotis – daugiau kaip 4, o aukštis – apie 2,3 metro. Aukščiausioje akmens dalyje yra išgludintos 7 duobutės, kurių išsidėstymas primena Didžiųjų Grįžulo Ratų žvaigždyną. Akmens pakraštyje iškalti trys 10–12 centimetrų pločio grioveliai. Kalbama, kad akmuo yra senovinis aukuras, aplink kurį augęs ažuolynas. Žmonės prisimena dar ir XX amžiaus pradžioje buvus ažuolyną, iš kurio šiandien testovi vienintelis ažuolas, ir tas pats, deja, beveik prieš dešimtmetį nudžiūvęs. Laukagalio akmuo su iškaltais duobutėmis ir grioveliais tyrinėtojų yra laikomas senojo pagonių tikėjimo apeigų vieta, reprezentuojančia visos Lietuvos analogiško tipo šventvietes.

Kai kurių akmenų su ženklais atsiradimo laikas ir paskirtis kol kas yra nežinomi. Toks mįslingas yra Žaslių miestelio pakraštyje šalikelėje gulintis pailgas apie 1,5 metro akmuo su iškalta daugialypiu kryžiumi. Neaišku, kada jis buvo iškaltas ir kokia jo paskirtis. Spėliota, kad jis esąs pirmųjų krikščionių kapų antkapis arba didiko antkapio fragmentas. Tikėta, kad nuo akmens paimtas vanduo turįs stebuklingų gydančių galių. Dalis akmenų neturi aiškių ženklų, tačiau yra išlikusios legendos apie juos. Toks yra Nemaitonių seniūnijos Ringailių kaime stūksantis beveik 2 metrų ilgio ir pusės metro aukščio akmuo lygia plokštuma, žmonių vadinamas *Čigonkos* akmeniu arba *Akmeniu su Marijos pėda*. Pasakojama, kad čia sušalusį čigonę su vaiku. Žmonės matydavę čigonę, išeinančią ūkanotais rytais iš greta esančios rėvos, atsisėdančią ant to akmens ir šukuojančią plaukus. Taip pat pasakojama, kad čia stovėjusi Marija ir nusimušusi pirštą.

Ringailių akmuo

Žydiškių akmuo

Laukagalio akmuo, vadinamas Didžiuoju

Miesteliai

Susikūrus Lietuvos Didžiąjai Kunigaikštystei daugėjo miestų ir miestelių. Kaišiadorių rajone yra keturi senieji LDK laikų miesteliai – Žiežmariai, Žasliai, Kruonis ir Darsūniškis. Senojo Rumšiškių miestelio vietą 1959 metais apsemė Kauno marios. Kaišiadorių miestelis susiformavo tik XIX amžiaus pabaigoje, įkūrus antros klasės stotį prie geležinkelio.

Žiežmariai

Žiežmarių centrinėje aikštėje iki šiol išlikusi gotikinė susiaurinta gatvių sankryža galėjo būti įrengta dar prieš XIV amžiaus pradžią. Čia akivaizdūs ir XVI amžiuje vykusios Valakų reformos pėdsakai, kai centrinė miestelio turgaus aikštė buvo paplatinta ir performuota iš trikampės į stačiakampę. Prie Vilniaus–Kauno vieškelio įsikūrę Žiežmariai buvo didžiausia regiono gyvenvietė iki pat XX amžiaus pradžios, todėl joje galima matyti daug istoriniams miesteliams būdingų bruožų ir pastatų. Pavyzdžiui, šalia centrinės turgaus aikštės esantys prekybininkų ir amatininkų namai sustatyti tankiausiai, o tolstant nuo jos atstumai tarp namų retėja. Prie aikštės, kurios centre XVIII amžiuje buvo rotušė, stovi bažnyčia, užvažiuojamieji namai – *austerija*, o jų kieme – XIX amžiuje viduryje statyta medinė sinagoga, kuri yra viena iš vos kelių Lietuvoje išlikusių. Žydai sudarė didesniąją Žiežmarių (kaip ir Žaslių) miestelio gyventojų dalį. Sinagoga yra ištęsto stačiakampio plano, jos stiliuje pastebima romantizmo įtaka. Sinagogos vyrų salėje yra 18 arkinių langų, o moterų dalyje antrame aukšte – išlikusios arkinės angos. Centrinėje salės dalyje tebėra dvi iš keturių buvusių kolonų, tarp kurių buvo įkomponuota bima. XIX amžiaus pabaigoje prie Strėvos tilto pastatyta tipinė to meto carinei Rusijai *plytų stiliaus* liginė (dabar – Kultūros centras), o Narimanto gatvėje – valsčiaus administracijos pastatas. Toliau nuo miestelio centro, Vytauto gatvėje, stovi buvusio Žiežmarių dvaro rūmai ir magazinas (buvęs bendruomenės grūdų sandėlis).

Vienas iš Žiežmarių miestelio simbolių – centrinėje aikštėje stovintis Laisvės paminklas. Jo statymo iniciatyva kilo 1928 metais, minint Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį. 1932 metais jį suprojektavo dailininkas Adomas Jakševičius. Sovietmečiu nugriautas paminklas 1991 metais buvo atstatytas pagal architekto Algimanto Sprindžio projektą, skulptūros autorė – dailininkė Virginija Venckūnienė.

Laisvės paminklas Žiežmariuose (1932 m., 1991 m.)

Vilniaus gatvė

Žiežmarių sinagoga

Žiežmarių magazinas (XIX a. pab.)

Kauno gatvė

Namo fragmentas Vytauto gatvėje

Žiežmarių kultūros centras. Pastatas statytas XIX a. pabaigoje

Žasliai

Tarp trijų ežerų įsikūrusiame Žaslių miestelyje iki šiol išliko senoji radialinė centrinė aikštė su 1931 metais akmenimis grįsto grindinio fragmentu. Išlikę seni gyvenamieji pastatai su laiptais ir plačiomis durimis nuo gatvės pusės liudija, kad čia gyveno prekybininkai. 1792 metais Žasliams suteiktas herbas ir savivaldos teisės. Dažna miestelio nelaimė buvo gaisrai. Per vieną šimtmetį jų buvo net keli: 1807 metais sudegė 39 gyvenamieji namai ir dar daugiau ūkinių pastatų, 1809 metais sudegė ant kalno prie Žaslių ežero stovėję dvaro rūmai, 1852 metais – 14 namų, 1879 metais – 12 sodybų, 1880 metais – 13 sodybų, o 1905 metais – net 33 katalikų ir 178 žydų namai, 26 parduotuvės ir 3 sinagogos. Daug dabar tebestovinčių namų yra statyti po 1905 metų gaisro. Atstatomi mediniai namai privalėjo turėti vieną ugniasienę. Dalis namų jau buvo statomi mūriniai, vadinamojo *plytų stiliaus* – jų fasadų kraštus žymėjo piliastrai, pastoges juosė dantyti karnizai, langus puošė apvadai arba sandrikai. 1908 ir 1909 metais pastatytos dvi mūrinės sinagogos. Miestelio kraštovaizdžio puošmena – 1902 metais ant kalvos Žaslių ežero pakrantėje pastatyta dvibokštė neogotikinio stiliaus bažnyčia mena iš šios parapijos Guronių kaimo kilusį Lietuvos kardinolą Vincentą Sladkevičių, čia gyvenusius istorijos mokslų daktarą kunigą Juozapą Stakauską, kunigą Česlovą Kavaliauską ir kitus žymius dvasininkus. Žaslius ypač išgarsino 1974 metais filmuotas filmas *Tadas Blinda*, užfiksavęs dar akmenimis grįstas gatves ir nedaug pakitusius senuosius namus.

Žaslių centrinė aikštė

Žaslių sinagoga

Žaslių bažnyčios šventoriaus vartai

Žaslių bažnyčia

Kruonis

Kruonio miestelis (skirtingai nei Žiežmariai, Žasliai ar Rumšiškės, kurie priklausė šalies valdovui – Lenkijos karaliui ir Lietuvos didžiajam kunigaikščiui) nuo 1570 metų priklausė didikams Oginskiams, kurie 1610–1625 metais čia pastatė renesansinio stiliaus stačiatikių cerkvę. Panašiu laiku buvo pastatyti ir puošnūs mūriniai dvaro rūmai. Buvusio Oginskių dvaro rūmų liekanų, dažnai dar vadinamų Piliaviete, yra išlikę tarp Kruonės upelio ir dabartinės gimnazijos.

Kruonis garsėjo daugiataute bendruomene, nes čia nuo seno gyveno ne tik lietuviai, bet ir karaimai, totoriai, žydai, lenkai, rusai. Stačiatikių cerkvė tebeveikia iki šiol, nors bendruomenė (lyginant su prieškarium) sumažėjo nuo pusės tūkstančio iki poros dešimčių žmonių. Prie senojo Rumšiškių–Jiezno vieškelio tebestūkso karaimų kapinių kalvelės.

Kruonio miestelis yra radialinio plano su centre esančia aikšte. Senoji miestelio dalis susiformavo iki XVII amžiaus vidurio, gatvinio kaimo gale įkūrus miestelį. Kruonis kaip miestelis, kuriame gyveno apie 40 šeimų, minimas nuo 1693 metų. Prie *Slavų kampo* ir Darsūniškio gatvių išlikę pastatai stovi galu į gatvę. XIX ir XX amžiais Kruonis savo reikšme konkuravo su gretimu Darsūniškio miesteliu. Darsūniškis LDK laikais netgi turėjo savivaldos teises, o valdovo išduotos privilegijos dokumentas, perduodamas iš rankų į rankas, išsaugotas net iki XX amžiaus vidurio. 1918 metais Kruonis tapo administraciniu centru, į savo savivaldybės teritoriją įtraukusiu net keturias – Kruonio, Darsūniškio, Kalvių ir Vilūnų – parapijas.

Kruonio stačiatikių cerkvė (1927 m.)

Kruonio miestelio panorama

Parkas buvusioje Kruonio aikštėje

Kruonio aikštė

Darsūniškio gatvė

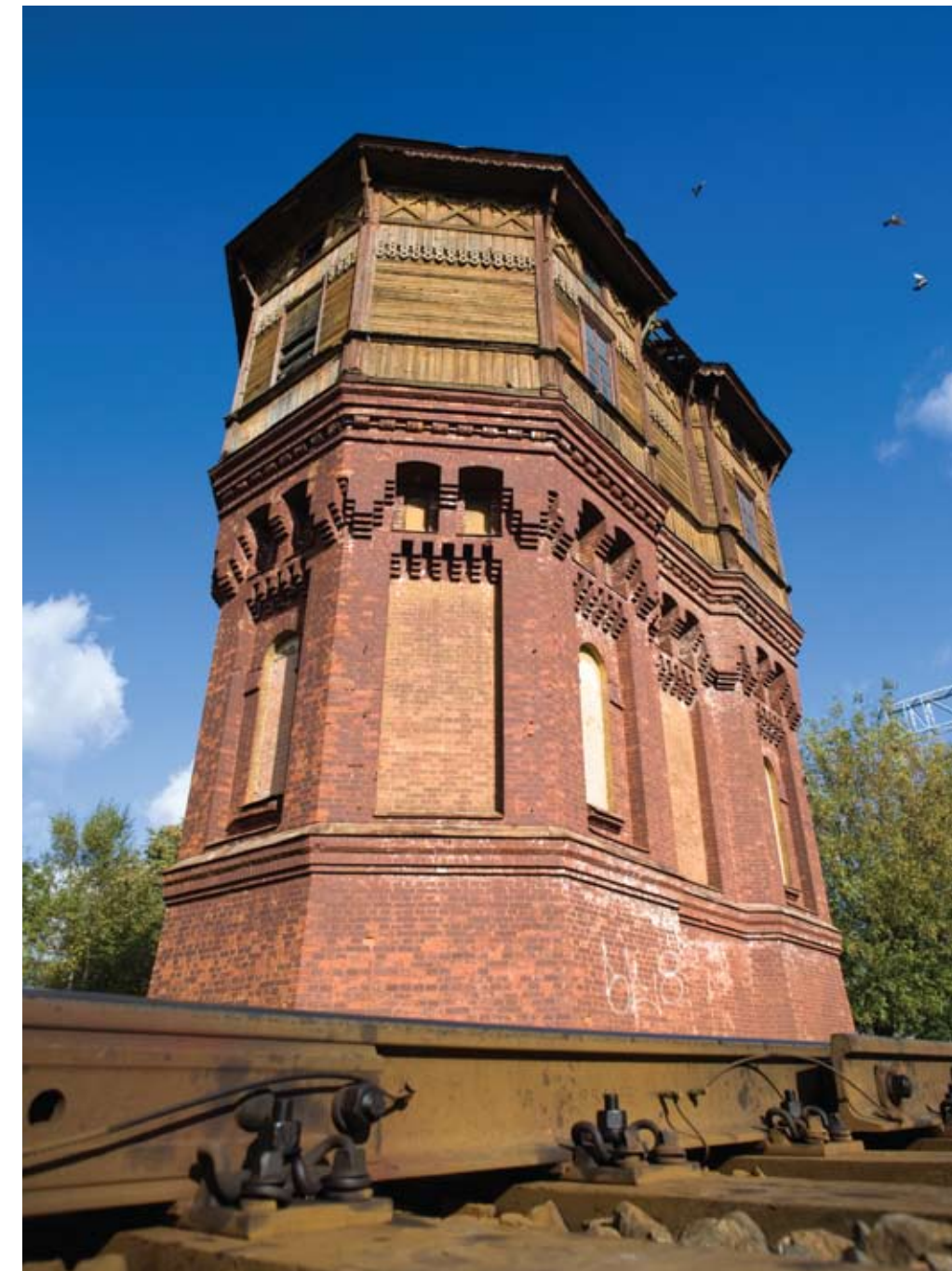
Kauno gatvė

Kaišiadorys

Nors Kaišiadorių gyvenvietė minima jau nuo 1590 metų ir siejama su dvaru, tačiau miestelio išaugimą lėmė XIX amžiaus antroje pusėje nusidriekęs geležinkelių tinklas ir stotis. Kaišiadorims 1871 metais tapus dviejų geležinkelių susikirtimo tašku čia atsirado visas antros klasės stoties kompleksas su beveik keturiomis dešimtimis statinių – stoties rūmais, depu, vandens bokštais, geležinkelių gyvenamaisiais namais, prekybiniais pakhauzais, dviem garvežių apgręžimo ratais. Miestelio gatvių tinklas faktiškai susiformavo dar cariniu laikotarpiu (iki Pirmojo pasaulinio karo), derinantis prie buvusių senųjų kelių. Architektūros bruožai ir fragmentiški rašytiniai šaltiniai rodo, kad daugelis geležinkelio stoties zonoje esančių pastatų pastatyti XIX amžiaus pabaigoje – XX amžiaus pradžioje. Dauguma senojoje miesto dalyje esančių gyvenamųjų namų yra mediniai, vienaaukščiai, išlaikę liaudies architektūrai būdingas formas. Pagal 1907 metų projektą miestelis pradėjo plėstis ir kitoje (pietinėje) geležinkelio pusėje. Apie 1930 metus šalia katedros ir savivaldybės rūmų galutinai susiformavo naujasis miesto centras. Jo dominante tapo 1908–1932 metais statyta neogotikinio stiliaus katedra. Vienu iš stilingiausių miesto pastatų galima laikyti Kaišiadorių vyskupijos rūmus, pastatytus 1935 metais pagal architekto Vaclovo Michnevičiaus 1931 metų projektą. Dabartinėje miesto architektūroje dominuojantys penkiaaukščiai gyvenamieji namai pradėti statyti tik 1964 metais, o dauguma sovietmečio architektūrai būdingų pastatų buvo pastatyti 1970–1980 metais – sparčiausiu miesto plėtros laikotarpiu.

Kaišiadorių miesto fragmentas

Vandens bokštas prie geležinkelio stoties (XIX a. pab.)

Kaišiadorių vyskupijos rūmai (1935 m.)

Ekspozicija vyskupijos rūmuose

D v a r a i

Rajono teritorijoje suskaičiuojama beveik šimtas anksčiau egzistavusių dvarų ir palivarkų. Daugelio jų sodybos sunyko ne tik dėl feodalinės žemėvaldos irimo, bet ir dėl kitų nepalankių istorinių sąlygų – žemės reformų, dvarininkų represavimo, sovietmečiu vykdytos kolūkinės kolektyvizacijos. Todėl buvusių dvarų ir palivarkų vietose dabar dažnai belikusi buvusio dvaro parko alėjos ir griūvančios sovietmečio fermos simbiozė. Kaišiadorių apylinkėse dvarų pastatai dažniausiai mediniai. Yra išlikę treji mūriniai rūmai, esantys Mūro Strėvininkuose, Žiežmariuose ir Vladikiškėse. Labiausiai savo fotogeniškumą prarado Vladikiškių (Stasiūnų) dvaro sodyba, XVII–XX amžiaus pradžioje priklausiusi grafams Riomeriams, kurie buvo itin stambūs žemvaldžiai – jų žemėse, nusidriekusiame tarp Vilniaus–Kauno greitkelio ir geležinkelio, XX amžiuje išsiplėtė Kaišiadorių miestas.

Plytninkų dvaro ūkiniai pastatai

Kalvių dvaro svirnas

Stoniavos dvaro ūkiniai pastatai

Stoniavos dvaro svirno palėpė

Vladikiškių (Stasiūnų) dvaras

Kierdėjams priklausęs Vladikiškių dvaras XVII amžiaus pabaigoje atiteko Riomerių giminei, dvarą valdžiusiai iki pat 1926 metų. Remiantis Žemės reformos įstatymu, 1922 metais dvaro žemės buvo išparceliuotos. 1923 metais dvaro sodybą ir likusią žemę pagal įgaliojimą perėmė Kamilė Riomerytė. Tuo metu dvarui priklausė 3 gyvenamieji, 7 ūkiniai pastatai, sodas ir 69 hektarai žemės. 1926 metais Kamilė Riomerytė pardavė dvarą Vladislavui ir Pranui Chatkevičiams. 1934 metais jį įsigijo Zigmas Šimašius. 1940 metais dvaro žemė buvo nusavinta, savininkai ištremti į Sibirą. Iki mūsų dienų išliko dvaro gyvenamasis namas, mūriniai tvartai ir svirnas, dalis parko ir tvenkinys.

Vladikiškių dvaro rūmai

Sudegusio Vladikiškių dvaro malūno liekanos ir tvartas

Vladikiškių dvaro rūmų fragmentas

Žiežmarių dvaras

1841 metais Žiežmarių dvarą įsigijęs Benediktas Tiškevičius perstatė daugelį trobesių, kurių projektus rengė architektas Laurynas Cezaris Anichinis. Rūmų stilistika jungia klasicizmo ir gotikos elementus. Pagrindinis fasadas turi portiką su keturiomis kolonomis, pagrindinį ir nuo gatvės pusės esančius fasadus puošia aukšti smailiaarkiai langai. Centriniai dvaro rūmai, kurie išliko iki šių dienų, buvo pastatyti 1857–1858 metais. XX amžiaus pradžioje Žiežmarių dvarą įsigijo Justinas Strumila. Tarpukario metais rūmuose veikė Žiemos žemės ūkio mokykla, pokariu – vidurinė mokykla, vėliau – bendrabutis.

Bačkonių dvaras

Bačkonių dvaras XIX amžiuje priklausė Matusevičiams, iš kurių dalis dvaro buvo konfiskuota už dalyvavimą 1831 metų sukilime. Vėliau dvarą įsigijo inžinierius Dovydas Bazarevskis, kuris vien parko įrengimui išleido apie 20 000 aukso rublių. Vėliau dvarą paveldėjo jo sūnus Juozapas Bazarevskis, po Pirmojo pasaulinio karo apsigyvenęs Bačkonyse. Parke išliko dvaro savininkų totorių Bazarevskių kapai. 1970 metais gyvenamojo namo vietoje pagal architekto Edvardo Beinorto projektą pastatytas Bačkonių restoranas, pasižymintis stilizuotomis liaudies architektūros formomis. Tais pačiais metais landšafto architektas Antanas Tauras parengė parko centrinės dalies sutvarkymo projektą, pagal kurį parkas buvo atnaujintas. Vaizdingame parke tebeauga ne tik vietiniai medžiai, bet ir 17 svetimžemių medžių ir krūmų rūšių bei formų – amerikinė liepa, japoninis ir sibirinis maumedžiai, rutulinis klevas, vėlyvoji ieva, geltonasis žirnmedis, totorinis sausmedis ir kiti.

Žiežmarių dvaro rūmai

Juozapo Bazarevskio antkapis
Bačkonių dvaro parke

Bačkonių dvaro parko fragmentas

Mūro Strėvininkų dvaras

Mūro Strėvininkų dvarą Oginskiai įsigijo apie 1600 metus. Manoma, kad naujus rūmus pasistatė XVII amžiuje. 1828 metais šalia rūmų buvo įkurta viena pirmųjų stambi šio regiono įmonė – audimo ir audinių balinimo manufaktūra, kurioje dirbo apie pusantro šimto darbininkų, veikė 62 audimo staklės. Pirmame rūmų aukšte buvo 20 kambarių, o antrame įrengta teatro salė su fortepijonu ir 12 kambarių. Dvaro rūmus supo angliško stiliaus parkas. Dėl dalyvavimo 1831 metų sukilime dvaras iš Gabriėliaus Oginskio buvo konfiskuotas ir perduotas valstybės išdui, jame įrengtos kareivinės. Tuo laiku dvaro sodyboje buvo apie 30 pastatų. Pirmojo pasaulinio karo pabaigoje daugelis pastatų sudegė. 1922–1923 metais suremontavus dviaukštį pastatą įrengta invalidų prieglauda. 1936 metais suremontuoti ir centriniai rūmai. Išlikęs rūmų pastatas, arklidė, ūkinis pastatas. Dabar buvusioje dvaro sodyboje veikia pensionatas.

Mūro Strėvininkų dvaro rūmai

Kaišiadorių (Gudienos) dvaras

Dabartinio Kaišiadorių dvaro vietoje 1531 metais stovėjo totoriams priklausęs dvaras. 1565 metais minimas čia gyvenęs totorius Chašaidaras, o 1590 metais pirmą kartą paminėta gyvenvietė Košeidarova. Apie 1784–1795 metus Kaišiadorių dvaras atiteko Riomerių giminei ir tapo Vladikiškių dvaro palivarku. XIX amžiaus viduryje Kaišiadorių palivarkas buvo atskirtas nuo Vladikiškių dvaro ir vėl tapo atskiru dvaru. Apie 1850–1856 metus atiteko Ričardui Teofilui Riomeriui. Po jo mirties padalytas į dvi dalis: dalį paveldėjo sūnus Eugenijus, kita dalis atiteko dukrai Vandai Sycianko. 1885 metais už skolas užstatytas Vilniaus žemės bankui. Tuo metu dvarą sudarė tinkuotas ponų namas, virtuvė, oficina ir darbininkų namas. 1890 metais dvaras buvo perdalytas: Sycianko atiteko beveik visas Kaišiadorių dvaras, M. Riomerienei – dalis Kriaučiškių palivarko. Likęs dvaras buvo nugyventas ir 1905 metais parduotas Justinui Strumilai, tuo metu jau valdžiusiam ir Žiežmarių dvarą. 1926 metais dvaras buvo išdalytas, Strumilai paliekant 80,03 hektarų dvaro centrą su pastatais. Maždaug 1936–1939 metais buvo pastatytas mūrinis gyvenamasis namas. 1940 metais nacionalizuojamame dvare buvo 17 pastatų.

Kaišiadorių dvaro rūmai

Kruonio dvarvietė

Kaišiadorių rajone saugomos trys – Žaslių, Darsūniškio ir Kruonio – dvarvietės. Iš jų geriausiai išlikusi yra Kruonio dvarvietė.

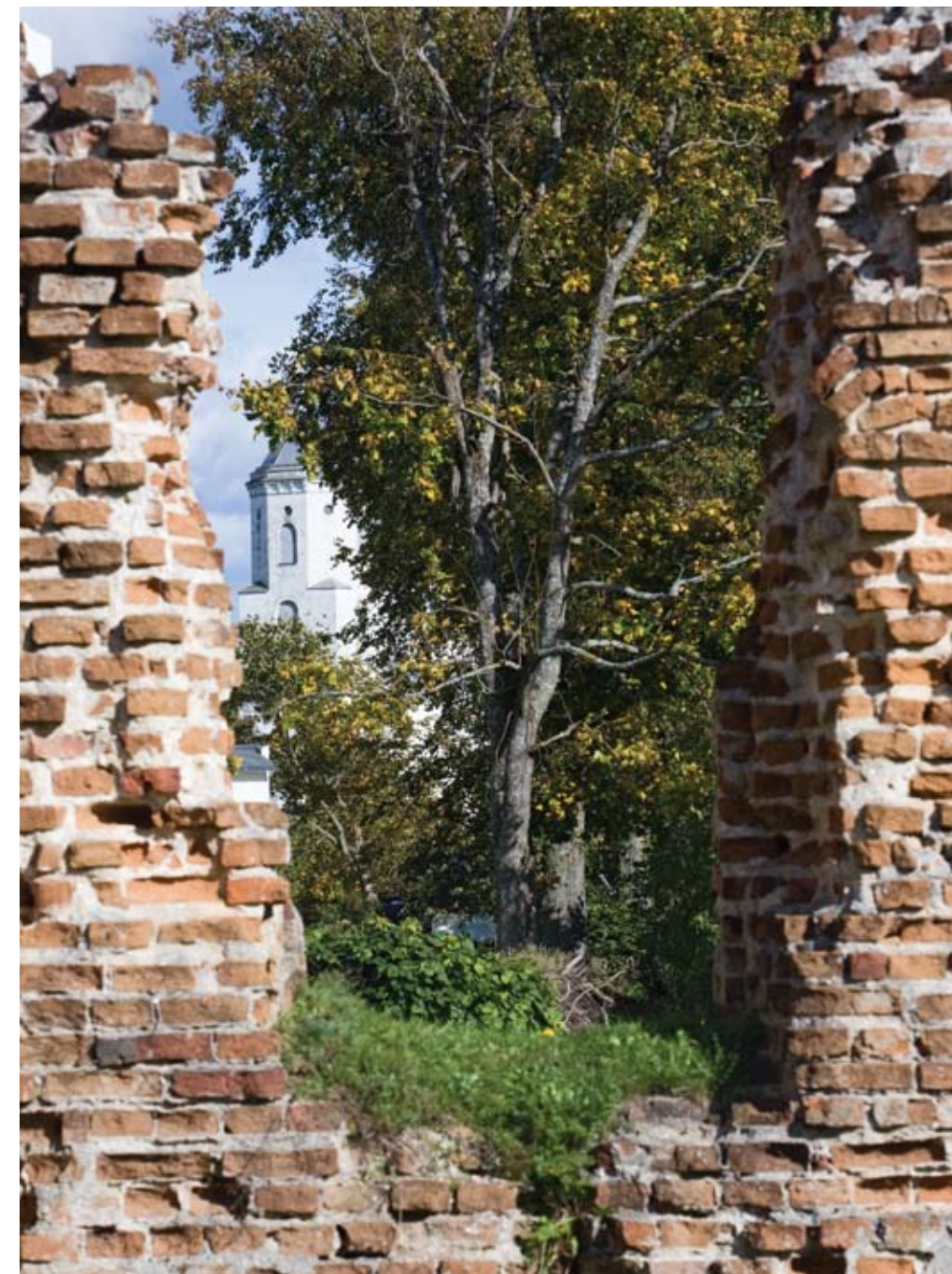
1570 metais Kruonis atiteko Oginskių giminei. Tuo laiku dvarą sudarė keturi namai ir ūkiniai pastatai – svirnas, kepykla, alaus darykla, tvartas, vežiminė, ledainė, vandens malūnas. Manoma, kad XVI–XVII amžių sandūroje Bogdanas Oginskis Kruonės upelio šlaite pasistatė naujus, tuo laiku ypač puošnius renesanso stiliaus mūrinius rūmus su erdviomis salėmis ir kambariais, perdengtais kryžminiais skliautais su nerviūrų raštu. XIX amžiuje rūmai labai nukentėjo. Napoleono žygio metu 1812 metais apgriauti dvaro rūmai nebeatstatyti. Dėl dalyvavimo 1831 metų sukilime dvaras iš Oginskių buvo konfiskuotas ir perduotas valstybės išdui. Ilgainiui rūmų sienos buvo nuardytos, o plytos panaudotos miestelėnų namų kaminų ir krosnių statybai.

2004–2008 metais vykdyti archeologiniai tyrimai suteikė šiek tiek daugiau informacijos apie buvusį dvarą. Patikslintos dvarvietės ribos. Nustatyta, kad dvaro rūmų plotis buvo 14, ilgis – 36 metrai. Išlikę griuvėsiai rodo, kad jie buvo dviejų aukštų, skliautinėmis lubomis. Po keliomis patalpomis aptikti cilindriniais skliautais perdengti rūšiai. Didžioji dalis radinių (koklių ir kitų keramikos fragmentų) datuojami XVI–XVIII amžiais.

Oginskiai buvo vieni iš didžiausių šio regiono žemvaldžių, pasižymėjusių didele politine ir kultūrine įtaka visai valstybei. Kaišiadorių apylinkėse jų rūmai buvo ne tik Kruonyje, bet ir Uogintuose (iš kur, beje, kilo ir šios giminės pavardė), Darsūniškyje ir Mūro Strėvininkuose, kur jie tebestūkso geriausiai išlikę.

Kruonio dvarvietė

Dvarvietės ir bažnyčios fragmentai

Bažnyčios

Kaišiadorių Kristus Atsimainymo katedra

Kaišiadorių parapija įkurta 1906 metais, tuo laiku pastatyta ir laikina bažnytėlė. 1908 metais pradėta mūrinės neogotikinio stiliaus bažnyčios statyba per Pirmąjį pasaulinį karą sustojo. 1924 metais buvo atnaujintas ir papildytas bažnyčios projektas. 1926 metais įsteigus Kaišiadorių vyskupiją, ji buvo pertvarkyta į katedrą, o projektas papildytas šoninėmis koplyčiomis. 1932 metais statybos darbai baigti. 1936 metais pirmasis Kaišiadorių vyskupas Juozapas Kukta katedrą konsekrovo ir suteikė jai Kristus Atsimainymo titulą. Kaišiadorių katedra yra neogotikinio stiliaus, su trisiene apside, aukštu centriniu bokštu ir bokšteliais kampuose. Vidus 3 navų, atskirtų daugiabriauniais pilioriais. Skliautai kryžminiai. Didžiausias indėlis dekoruojant katedros interjerą priklauso dailininkui Vincentui Jakševičiui, kuris 1928–1936 metais kartu su sūnumis Adomu ir Silvanu padarė centrinį ir šoninius altorius, sakyklą, stales (suolus presbiterijos šonuose), didįjį vyskupo sostą, šventųjų Petro ir Pauliaus skulptūras, tapė paveikslus. Septynis altorių paveikslus 1928–1936 metais nutapė dailininkas Ignacas Rudolfas. Beje, centrinio altoriaus paveikslą *Kristus Atsimainymas* 1936 metais jis nutapė pagal paveikslą, sukurtą XVI amžiuje žymaus italų dailininko Raffaello Santi. Kai kurie interjero elementai perkelti iš kitų šventovių. Iš Jiezno bažnyčios atkelti Kryžiaus kelio stočių paveikslai, nutapyti XIX amžiaus viduryje – XX amžiaus pradžioje. Kai kurie liturginiai indai ir drabužiai pagaminti XVII amžiuje. Sovietmečiu (1966 metais) nugriauti katedros vartai ir tvora atstatyti 1992 metais. Vartuose įrengtose arkinėse nišose pastatytos keturių evangelistų šventųjų – Luko, Morkaus, Mato ir Jono – skulptūros. Toje vietoje, kur stovėjo nugriautieji vartai, 1999 metais pastatytas Vlado Žuklio sukurtas paminklas arkivyskupui Teofliui Matulioniui. 2007 metais šventoriuje pastatytas Arūno Sakalausko sukurtas paminklas kardinolui Vincentui Sladkevičiui.

Stalės katedros presbiterijoje

Kaišiadorių katedra

Katedros interjeras

Švč. Mergelės Marijos Dangaus Karalienės altorius

Didysis vyskupo sostas-katedra

Kalvių Švento Antano Paduviečio bažnyčia ir varpinė

Pirmoji Kalvių bažnyčia statyta 1753 metais. Dabartinę bažnyčią ant Kalvių ežero kranto 1800–1806 metais pastatė Kalvių dvaro savininkai Vavžeckiai. Bažnyčia yra rotondinio plano, su prieangio ir zakristijos priestatais. Prieangis su klasikiniu dorėninio orderio portiku. Išorė dekoruota retu būdu – mūrinių sienų tinką padengiant raudono lauko granito skalda. Bažnyčia su kupolu. Jos aukštis iki kupolo yra 5 metrai, bendras aukštis – 15 metrų.

1936 metais bažnyčios interjeras rekonstruotas. Iš senojo interjero ties vargonais yra likusi dalis kolonados su galerija, kuri anksčiau ratu juosė visą erdvę. Greta bažnyčios yra medinė karkasinės konstrukcijos varpinė, kuri dabartinę išvaizdą įgavo tik prieš dvidešimtmetį apkalus lentomis.

Kalvių bažnyčios interjeras

Kalvių bažnyčios vargonai

Kalvių bažnyčia

Žaslių Švento Jurgio bažnyčia

Pirmąją Žaslių bažnyčią 1460 metais pastatė Žaslių dvaro savininkas Jonas Nacas Ginvilaitis. Ji buvo medinė, todėl keletą kartų perstatyta. 1897–1902 metais pastatyta dabartinė mūrinė bažnyčia. Jos projekto autorius buvo inžinierius Mečislovas Titenbrukas, statybos iniciatorius ir organizatorius – kunigas Kazimieras Kibelis. Jis, beje, daug nusipelnė ir aplenkėjusioje parapijoje įvesdamas lietuviškas pamaldas. Mirė vos pastačius bažnyčią, būdamas tik 34 metų, palaidotas bažnyčios šventoriuje. Ten ilsisi dar keli žymūs Žaslių kunigai – Juozapas Stakauskas ir Matas Cijūnaitis. Šventaisiais 1933 metais, minint Kristaus Kančios, Mirties ir Prisikėlimo 1900 metų sukaktį, kanauninkas Cijūnaitis organizavo šventoriuje stovinčios koplyčios *Jėzus, nešantis kryžių* statybą.

Bažnyčia neogotikinio stiliaus, interjere taip pat dominuoja šio stiliaus detalės – altoriai, klausyklos, suolai. Sakykla ir presbiterijos grotelės 1903 metais padarytos Zigmanto Ščensavičiaus dirbtuvėse Vilniuje. Dalis bažnytinių daiktų perkelti iš senosios medinės bažnyčios.

Jėzaus, nešančio kryžių, koplytėlė

Bažnyčios interjero fragmentas

Žaslių bažnyčia

Kruonio Švč. Mergelės Marijos, Angelų Karalienės, bažnyčia

1610–1626 metais Oginskiai Kruonyje pastatė renesansinio stiliaus cerkvę, kuri buvo ne kartą perstatinėta, nes patys Kruonio savininkai Oginskiai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės laikais keitė savo religinę priklausomybę ir iš stačiatikių perėjo į katalikybę. Dabartinės bažnyčios architektūrinės formos artimos nedidelėms tradicinėms cerkvėms, bet kartu primena ir vienabokštes XVII amžiaus Lietuvos renesansines bažnyčias, – taigi atspindi Rytų ir Vakarų kultūrų įtakas. Carinės Rusijos laikotarpiu (1836 metais) perstatyta bažnyčia įgavo stačiatikių cerkvėms būdingesnę formą. Iki šiol trūksta istorinių duomenų dėl bažnyčios fundatorių Oginskių ir pačios šventyklos priklausomybės stačiatikių, unitų ar katalikų konfesijoms.

Kruonio bažnyčia išsiskiria originaliu kupolu ir 33 metrų aukščio bokštu. Žemesnė ir siauresnė už navą presbiterija baigiasi penkiasbriaune apside. Bažnyčia yra raudonų plytų, iš lauko pusės aptinkuota ir nudažyta kalkėmis. Interjerą puošia du unikalūs Bogdano Oginskio ir jo sūnaus Samuelio Levo bareljefiniai antkapiniai paminklai, sukurti XVII amžiuje. Manoma, kad Kruonio bažnyčios vargonai, kurie XX amžiaus pirmoje pusėje jie buvo atkelti iš kitos bažnyčios, yra vieni iš seniausių visame Kaišiadorių rajone, – jie pagaminti XVIII amžiuje ir turi nemažai baroko epochos elementų. Kadangi Kruonio maldos namų istorija buvo komplikuota, jos interjere beveik neliko senųjų dekoro elementų. Remontuojant bažnyčią buvo aptikta XVII amžiaus ornamentinės sienų tapybos fragmentų, kurie dėl vėlesnių uždažymų nebematomi.

Kruonio bažnyčios kupolas

Architektūros paminklą žymintis ženklas

Kruonio bažnyčios interjeras

Kruonio bažnyčia

Gegužinės Viešpaties Apsireiškimo Švenčiausiajai Mergelei Marijai bažnyčia ir klebonija

Pirmoji bažnyčia Gegužinėje pastatyta XVI amžiuje. Iki šių dienų išliko klebonija, statyta XVIII amžiaus pabaigoje. Dabartinė mūrinė bažnyčia pagal architekto Vaclovo Michnevičiaus projektą pradėta statyti 1910 metais. Statybą organizavo kunigas Juozapas Bučys, kunigavęs 1909–1928 metais. Iki 1915 metų iš tašytų akmenų išmūrytos sienos, uždengtas stogas. Statyba atnaujinta 1928 metais. Galutinai dar nebaigta įrengti bažnyčia 1932 metais pašventinta. 1936 metais dailininkai Jakševičiai suprojektavo ir pastatė altorius. Gegužinės bažnyčia yra istoristinio stiliaus, lotyniško kryžiaus plano, su 2 bokšteliais ir trisiene apside. Vidus 3 navų. Šventoriaus apvertas akmenų mūro tvora.

Gegužinės bažnyčia susijusi ir su pokario antisovietiniu pasipriešinimu, nes jos klebonas kunigas Steponas Rudžionis ne tik aktyviai palaikė partizanus, bet buvo ir bataliono vadas, apygardos štabo administratorius. Per kratą 1946 metais bažnyčios rūsyje buvo rasti štabo dokumentai, kunigas buvo suimtas ir po poros metų mirė lageryje Komijoje.

Gegužinės bažnyčios šventoriaus vartai

Gegužinės bažnyčia

Palomenės Švento Arkangelo Mykolo bažnyčia ir varpinė

Pirmąją koplyčią dvare virš laidojimo rūsių 1809 metais pastatė Mykolas Zaleskis. 1840 metais joje buvo įrengti 3 altoriai. 1864 metais uždarius Paparčių dominikonų vienuolyną, Palomenėje apsigyveno vienuolis kunigas Poliakovskis. 1915 metais įkūrus Palomenės parapiją, perstatyta ir išplėsta koplyčia tapo bažnyčia.

Medinė Palomenės bažnyčia yra klasicistinio stiliaus, su keturių kolonų portiku, trikampiu frontonu, bebokštė. Šventoriuje stovi medinė varpinė.

Įdomūs Palomenės bažnyčios paveikslai. Didžiajame altoriuje kabantis titulinis paveikslas *Šventas Arkangelas Mykolas* nutapytas apie 1840 metus. Manoma, kad paveikslo autorius buvo Zaleskių giminės, garsėjusios menininkais, atstovas. Paveiksle pastebima tam metui būdinga antikinės kultūros įtaka. 2009 metais Palomenei suteiktame herbe taip pat vaizduojamas Šv. Arkangelas Mykolas.

Palomenės bažnyčia ir varpinė

Palomenės bažnyčios interjeras

Rumšiškių Švento Arkangelo Mykolo bažnyčia ir varpinė

Pirmoji bažnyčia Rumšiškėse pastatyta XV amžiaus pradžioje. Rumšiškių parapija ilgus amžius priklausė Vilniaus vyskupijai, o XIX amžiaus viduryje buvo priskirta Žemaičių vyskupijai. Dabar ji yra vienintelė parapija visame Kaišiadorių rajone, priklausanti ne Kaišiadorių, o Kauno vyskupijai. Dabartinė medinė bažnyčia buvo suręsta maždaug 1700 metais, perstatyta 1859–1860 metais. Užtvėnkus Nemuną ir perkeltą į naują vietą Rumšiškių miestelį, bažnyčia ir varpinė 1958–1959 metais buvo perkeltos į viršutinę Nemuno terasą. Bažnyčia stačiakampio plano, su šoninėmis zakristijomis, penkiasiene apside ir bokšteliu, varpinė – 3 aukštų.

Rumšiškių bažnyčia priskiriama Rytų Lietuvoje retai pasitaikančiam liaudiškos architektūros tipui ir yra laikoma vienu tradiciškiausių ir įdomiausių XIX amžiaus sakralinių pastatų. Jos stogas vainikuojamas šešiakampiu barokinio silueto bokšteliu. Apsidėje yra turtingų eklectinių formų altorius, šoninių navų galuose – barokinės kompozicijos altoriai, o vargonų choras ir prospektas pasižymi tauriu klasicistiniu paprastumu. Šventyklos visuma liaudiška, įvairios stiliškos liturginių objektų komponavimas išlieka tradicinis ir liaudiškas.

Rumšiškių bažnyčios interjeras

Rumšiškių bažnyčia ir varpinė

Vilūnų Šventųjų apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčia

Vilūnų bažnyčią unitų reikmėms 1810 metais pastatė Tadas Orvidas. 1839 metais carinės Rusijos administracija ją perdavė stačiatikiams, o žlugus carinei Rusijai ir susikūrus Lietuvos Respublikai 1919 metais buvusi cerkvė buvo perduota vietos katalikams. Vilūnų bažnyčia gana nedidelė, tačiau yra viena iš gyvenvietės dominančių. Akmens mūro sienos kontrastuoja su baltai dažytais tinkuotais langų ir durų apvadais, frontonais, karnizais ir stačiakampiu bokšteliu. Šalia bažnyčios stovi archajiška atviro tipo varpinė – vienintelė tokia visame Kaišiadorių rajone.

Vilūnų bažnyčia

Žiežmarių Švento apaštalo Jokūbo bažnyčia

Žiežmariuose bažnyčia pastatyta 1502 metais. 1909 metais architektas Vaclovas Michnevičius parengė dabartinės mūrinės neogotikinio stiliaus bažnyčios projektą. Iki Pirmojo pasaulinio karo (1915 metais) buvo sumūrytos sienos, o 1924 metais naujojoje šventovėje prasidėjo pamaldos. 1929 metais pastatytas vienas bažnyčios bokštas, antrasis liko nebaigtas. Neogotikinio stiliaus altorių ansamblis buvo sukurtas gerokai vėliau – XX amžiaus 7 dešimtmetyje. Dalis įrangos ir kūrinių buvo perkelti iš senosios medinės bažnyčios. Alegorinės XVIII amžiaus skulptūros *Fides* ir *Potestas* simbolizuoja tikėjimą ir valdžią.

Žiežmarių bažnyčios interjeras

Žiežmarių bažnyčia

Darsūniškio Švenčiausios Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia

Manoma, kad pirmoji bažnyčia Darsūniškyje pastatyta 1418 metais. Jos fundacija buvo susijusi su Lietuvos didžiuoju kunigaikščiu Vytautu. Dabartinė mūrinė bažnyčia pastatyta 1848–1853 metais. Pasak darsūniškėčių pasakojimų, bažnyčia pastatyta po to, kai K. Zavis-tanavičius jo sodyboje rastą auksinių monetų lobį perdavė klebonui. 1944 metais, per keletą savaičių trukusius įjirtingus mūšius prie Nemuno, bažnyčia, kaip ir visas miestelis, buvo labai apgriauta.

Bažnyčia klasicistinio stiliaus, be bokšto. Akmenų mūro varpinė statyta XX amžiaus pradžioje, 1930 metais Vokietijoje nulietas jos varpas yra iš Darsūniškio kilusių Amerikos lietuvių dovana kraštiečiams Vytauto Didžiojo jubiliejiniais metais.

Darsūniškio bažnyčia

Paparčių Švento vyskupo Stanislovo ir Švento Pranciškaus Asyžiečio bažnyčia

Pirmoji bažnyčia Paparčiuose žinoma nuo XVI amžiaus pradžios. Nuo XVII amžiaus vidurio jos istorija susijusi su 1649 metais įsteigtu dominikonų vienuolynu, tapusiu Paparčių gyvenvietės ekonominiu ir kultūrinio gyvenimo ašimi. Deja, po 1863 metų sukilimo vienuolynas su bažnyčia nugriauti.

1916 metais jau kitoje vietoje pastatyta medinė Paparčių bažnyčia, kurios interjere pritaikyti senieji buvusios dominikonų bažnyčios dekoro elementai. Projekto autorius – architektas Antonas Filipovičius-Dubovikas. Didžiajame altoriuje yra malonėmis garsėjantis XVII amžiuje sukurtas paveikslas *Švenčiausioji Mergelė Marija Snieginė*.

Paparčių bažnyčioje

Paparčių bažnyčia

Paparčių dominikonų bažnyčios ir vienuolyno pastatų ansamblis

1649 metais Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės iždininkas Stanislovas Beinartas fundaciniu raštu Paparčiuose įkurdino dominikonus ir dovanojė jiems dvarą su visais ūkiniais pastatais ir žeme. Iki 1670-1680 metų buvo pastatytas klasikinis, konvento tipo vienuolynas su trimis korpusais, vidiniu kiemu ir jį supančiu vidiniu koridoriumi, taip pat – bažnyčia. Po 1863 metų sukilimo vienuolynas buvo uždarytas, pastatai perduoti Saratovo pėstininkų batalionui. Po kelerių metų kareiviai iš vienuolyno išsikraustė, pastatai palikti tušti. 1891 metais juos nupirkę žydai išardė ir išpardavė.

Iki šių dienų iš garsaus vienuolyno ansamblio yra išlikę tik mūriniai vienuolyno vartai ir atokiau stovinti kapinių koplyčia.

Buvusio dominikonų vienuolyno koplyčia

Netoli Paparčių Paneriuose 1994 m. įkurtas Betliejaus Mergelės Marijos ėmimo į dangų ir Šventojo Bruno vienuolynas

Buvusio dominikonų vienuolyno vartų fragmentas

Krivonių Švento Antano Paduviečio bažnyčia

Krivonių bažnyčios istorija yra viena trumpiausių. Žaslių klebonas kanauninkas Matas Cijūnaitis 1933 metais nupirko iš kernaviškių jų senąją bažnyčią ir pastatė ją Krivonyse. Bažnyčia neturi atskiros varpinės, jos sakralinę paskirtį rodo virš frontono iškilęs stačiakampis bokštelis. Kaip ir pats bažnyčios pastatas, daug jos viduje esančios įrangos taip pat buvo perkelta iš kitų bažnyčių. Didysis altorius sukomponuotas iš atskirų Gegužinės bažnyčios altoriaus detalių, darytų XIX amžiaus viduryje.

Krivonių bažnyčia

Sentikių maldos namai

Dūdiškėse 1763 metais susikūrusi sentikių bendruomenė yra viena iš seniausių Lietuvoje. Senoji medinė Dūdiškių sentikių cerkvė 1941 metais sudegė. Po karo pastatyta mūrinė cerkvė tebestovi ir šiandien, tačiau dėl gyventojų skaičiaus sumažėjimo nebeveikia. Likę Dūdiškių ir aplinkinių kaimų sentikiai lanko sentikių parapijos centrą Mūro Strėvininkuose, kur sentikių bendruomenė susikūrė XIX amžiaus antroje pusėje. 1895 metais pastatyta Mūro Strėvininkų Dievo Motinos Dangun ėmimo cerkvė 1910 metais sudegė. Dabartinė cerkvė pastatyta 1974 metais.

Mūro Strėvininkų sentikių maldos namai

Darsūniškio miestelio vartai – koplytėlės

Dveji miestelio vartai – Šv. Agotos ir Šv. Kazimiero – buvo pastatyti 1791–1794 metais, kai miestelis iki LDK prijungimo prie carinės Rusijos 1795 metais keletą metų naudojo savivaldos teisėmis.

Tretieji – Šv. Jurgio – vartai buvo pastatyti 1910 metais link Užgirėlio vedusios naujos gatvės pabaigoje. Senieji vartai iki šių dienų neišliko, nes sovietinės valdžios nurodymu 1963 metais buvo nugriauti, o skulptūros ir paveikslas išvežti į Ateizmo muziejų.

1990 metais Darsūniškio bendruomenė vartus atstatė. Jų pagrindus sudarantys keturi kertiniai tinkuoti mūriniai stulpai laiko dvišlaičius stogus su kryžiais.

Šv. Agotos vartai

Šv. Kazimiero ir Šv. Jurgio vartai

Koplytėlės

Koplytėlės statomos ne tik kapinėse, šventoriuose, bet ir prie sodybų, aikštėse, pakelėse. Nors Lietuvoje labiausiai paplitusios medinės koplytėlės, tačiau Kaišiadorių rajone daugiau yra mūrinių. Medinės koplytėlės yra Klėriškėse (Nemaitonių seniūnijoje) ir Užgirėlyje (Kruonio seniūnijoje), o mūrinės – Kaišiadoryse (Ščebnicoje), Gudzenkoje (Kaišiadorių apylinkės seniūnijoje), Žasliuose, Eiriogaloje (Žaslių seniūnijoje), Šešonyse (Paparčių seniūnijoje), Vilūnuose ir Domeikiemyje (Kruonio seniūnijoje), Kaspariškių–Putriškių kaimų sandūroje (Palomenės seniūnijoje).

Jų pastatymo ir išlikimo iki šandien istorijos yra skirtingos. Pavyzdžiui, Eiriogalos koplytelę 1930 metais (kurie visoje Lietuvoje minėti kaip Vytauto Didžiojo jubiliejaus metai) pastatė kaimo šauliai. Tai liudijo įrašai koplytėlės šone: 1930 *Vytauto Didžiojo metų liepos 9 d.* ir *D. L. K. Vytautui Didžiajam 500 met. mirties sukaktuvėms paminėti*. Be to, jos šonuose buvo pritvirtintas Vytauto Didžiojo bareljefas, Lietuvos herbas, Švenčiausiosios Mergelės Marijos ir Jėzaus Kristaus paveikslai. Deja, 1964 metais, kai sovietinė valdžia visuotinai naikino Lietuvos valstybingumą arba katalikybę liudijančius paminklus, buvo nugriauta ir Eiriogalos koplytelė. Vietinių gyventojų iniciatyva ji atstatyta iš karto po nepriklausomybės atkūrimo 1990 metais.

Panašiu laiku buvo nugriautos ir atstatytos Užgirėlio, Ščebnicos, Gudzenkos, Žaslių ir Kaspariškių–Putriškių koplytėlės.

Vilūnų koplytelė

Klėriškių koplytelė

Domeikiemio koplytelė

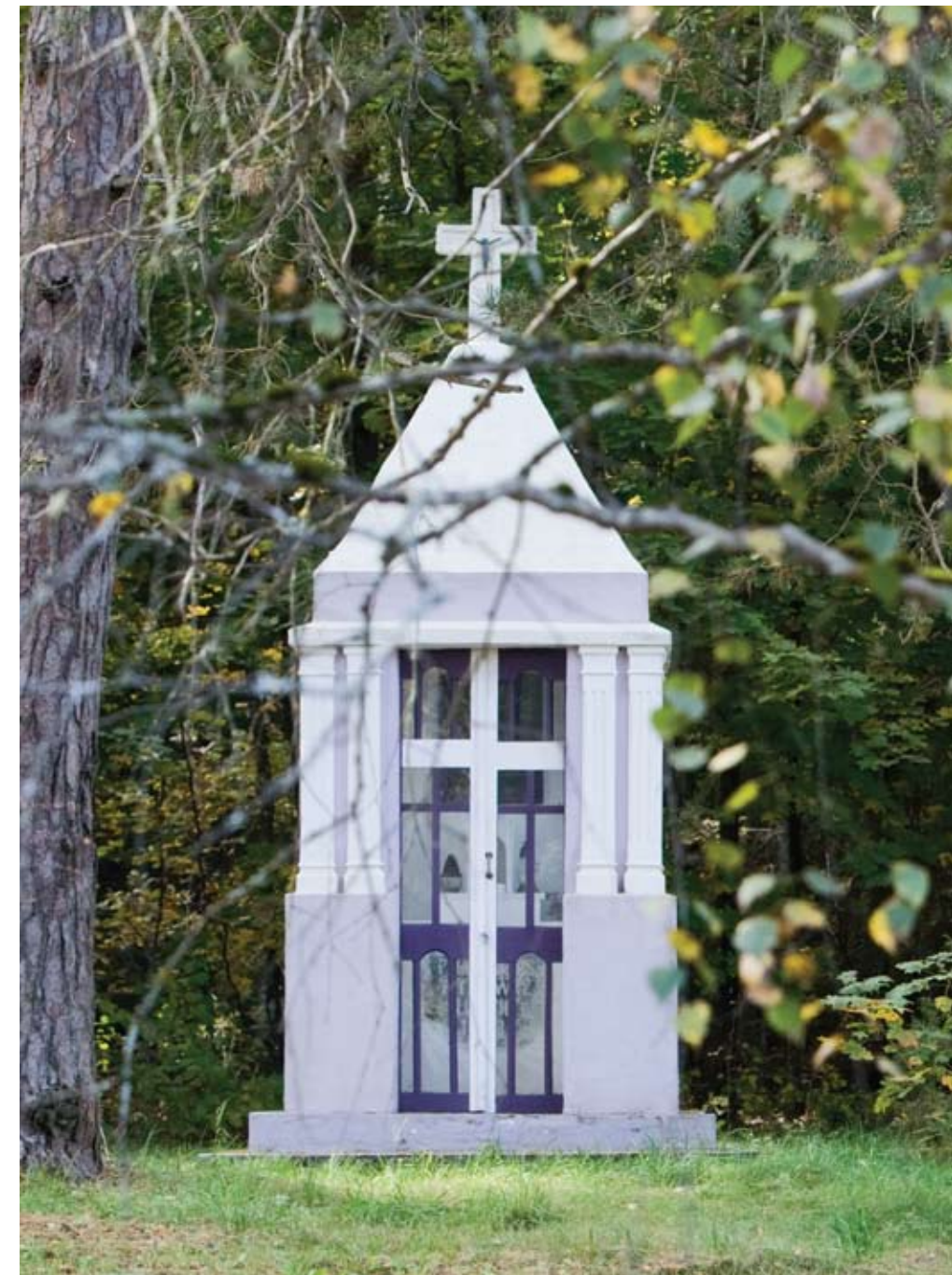
Eiriogalos koplytėlė

Ščebnicos koplytėlė

Žaslių koplytėlė

Šešonių koplytėlė

Kryžiai

Kryžiai yra dažniausi memorialiniai krikščionių paminklai, statomi panašiose vietose, kaip ir koplytėlės. Kryždirbystės tradicija apima ne tik kryžiaus sukūrimą ir pastatymą, bet ir jo pašventinimo bei pagerbimo apeigas, puošimo papročius. Daugumą kryžių sukūrė savamoksliai kūrėjai. Gausiausiai dekoruojami mediniai kryžiai. Sunku būtų net suminėti, kur ir kiek Kaišiadorių rajone yra stovinčių kryžių.

Kryžius Žasliuose, netoli mokyklos, buvo pastatytas 1928 metais, minint Lietuvos nepriklausomybės dešimtmetį (jo priekyje buvo Gedimino stulpų reljefas ir įrašas: „1918–1928“). Netoli kryžiaus stovėjo vėliavos stiebas, čia vykdavo tautinių švenčių iškilmes. 1964 metais kryžius buvo nugriautas, o maždaug 1990 metais – atstatytas.

Migonyje prieš Antrąjį pasaulinį karą pavasarininkų organizacijos nariai pastatė kryžių, kuris buvo nugriautas 1964 metais. 1989 metais senojo kryžiaus vietoje pastatytas naujas.

Kryžius Žasliuose

Migonių kryžius

Našlėnų kryžius

Tradicinė architektūra

Kaišiadorių rajonas pagal tradicinės kaimo architektūros požymius priskiriamas Vakarų Aukštaitijos (arba Vidurio Lietuvos) etnografiniam regionui, kuris iš dalies sutampa su gyvenamojo namo pavadinimo *gryčia* paplitimo arealu. Kokių nors tipinių pastatų nėra, nes skirtinga gyvenviečių – bažnytkaimių, bajorkaimių, kaimų ar viensėdžių – struktūra klostėsi istoriškai kaip ir visoje Lietuvoje. Sodybų ir pastatų dydis bei išorė priklausė nuo šeimininko socialinės padėties ir turtinių galimybių. Šie du dalykai buvo iškalbingi ir neatsiejami vienas nuo kito. Pastatai teikė informacijos apie savo šeimininką – pagal pastatus buvo galima spėti, iš laisvųjų ar baudžiavinių valstiečių, iš smulkių ar vidutinių bajorų kilęs buvo šeimininkas.

Kaimo architektūrinį vaizdą ypač įtakojo žemės reformos. 1922 metais prasidėjusi Žemės reforma absoliučią daugumą Kaišiadorių apylinkių gatvinių kaimų išskirstė į viensėdžius. Tačiau naujosios statybos išsaugojo tradicinės architektūros tęstinumą.

Nepalankiausi metai tradicinei architektūrai, kaip ir bet kurios kitos rūšies paveldui, prasidėjo sovietmečiu. Šiuo laikotarpiu išliko tik pavieniai senosios statybos statiniai. Tradicinės architektūros vertę ir visumą sėkmingiau atskleidžia pavieniai naujos statybos pavyzdžiai. Vienintelis saugomas etnokultūrinis pastatas yra Klėriškių klėtis (Nemaitonių seniūnijoje), statyta XIX amžiuje.

Klėriškių klėtis fragmentas

Klėriškių klėtis (XIX a.)

Senieji keliai

Kaišiadorių apylinkės garsėja tuo, kad yra daugelio svarbių Lietuvos kelių sankryžoje. Kelių reikšmė ir jų tvarkymas priklausė nuo istorinių aplinkybių. Pro Žiežmarių ir Rumšiškės ėjo vienas iš seniausių ir svarbiausių Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sausumos kelių iš sostinės Vilniaus link Kauno ir Baltijos jūros. Šiuo keliu taikos metais traukdavo prekybininkai ir maldininkai, didikai ir prastuomenė, o karų metais – pakelės gyvenvietes niokojantys savi ir svetimi kareiviai. Dar ir dabar žmonės prisimena įvairiose pakelėse buvus prancūzkapius (atspindinčius 1812 metų įvykius) ar pažymėtus ir nepažymėtus Pirmojo ir Antrojo pasaulinių karų kareivių kapus. Šio kelio svarba buvo sumenkusi po 1920 metų, kai nutrūko Lietuvos ryšiai su Vilniumi, ir atsigavo 1939 metais, kai Vilnius vėl tapo Lietuvos sostine. Net nutiesus dviejų eilių magistralinį kelią Vilnius–Kaunas, išlikę senojo kelio fragmentai tebenaudojami kaip paprasti kaimo keliukai.

Kiti du svarbūs keliai ėjo per Žaslius link Kėdainių ir per Kruonį ir Rumšiškės nuo Alytaus link Kauno. Pastarasis kelias carinės Rusijos ir tarpukario Lietuvos laikais turėjo strateginę-karinę reikšmę. Jo atkarpa šiuo metu yra saugoma kaip paveldo objektas – senųjų kelių pavyzdys. Senojo kelio atkarpa yra tarp Kauno marių ir Jiezno–Rumšiškių kelio. Ji atsirado XX amžiaus pradžioje per Kruonį ir Rumšiškės tiesiant kelią iš Alytaus į Kauną. Kadangi kelias leidžiasi gana stačiai į Nemuno slėnį (dabar – į Kauno marias), jam išlyginti buvo supilta sankasa. Kelio grindinys išgrįstas stambiais ir smulkesniais lauko akmenimis, palei kelią pasodintos medžių eilės. Prieš Antrąjį pasaulinį karą šis kelias turėjo plento statusą.

Senasis Vilniaus–Kauno kelias Bačkonyse

Senasis Alytaus–Kauno plentas Dovainonyse

Geležinkelio viadukas

1858–1861 metais per dabartinius Kaišiadoris buvo nutiesta geležinkelio Varšuva–Peterburgas atšaka nuo Lentvario į Virbalį. 12,7 metrų ilgio ir 4,4 metrų pločio viadukas po geležinkeliu pastatytas 1860 metais siekiant išlaikyti geležinkelio neperkirstą sausumos kelią tarp Kaišiadorių dvaro gyvenvietės ir kapinių bei parapijos centro Žiežmarių.

Geležinkelio viadukas Kaišiadoryse

Geležinkelio darbininkų namai šalia viaduko

Padalių pralaida

Kelias iš Žaslių į Čiobiškį labai stačia nuokalne leidžiasi į Neries slėnį. Vykstant šiuo keliu galima persikelti per Nerį, nes 1912 metais čia pastatytas tiltas, o dabar tebeveikia keltas. Galima manyti, kad vandens pralaida po keliu statyta beveik tuo pačiu laiku, kaip ir tiltas, o jos paskirtis buvo – apsaugoti kelią nuo išplovimo.

Tadaravos tiltas

Prieš šimtmetį beveik visi tiltai provincijoje buvo mediniai, todėl neilgaamžiai. Tokie buvo ir prieš Pirmąjį pasaulinį karą Darsūniškyje per Nemuną ar prie Padalių per Nerį statyti tiltai. Tarpukariu savivaldybės centralizuotai užsakydavo betoninius vamzdžius ir keisdavo medinius tiltelius.

Prieškariu nuo Kauno link Alytaus – per Kruonį ir Rumšiškės – ėjo svarbus valstybinis kelias. Šio plento atkarpoje ties Strėvos upe buvo sunkiausiai pravažiuojama vieta. Todėl 1926 metais per Strėvą ties Tadarava buvo pastatytas tiltas.

Tai buvo vienas iš pirmųjų didžiulių gelžbetoninių tiltų visoje Lietuvoje. Jo ilgis buvo 72 metrai, plotis – 7 metrai, aukštis – 9,3 metrų. Iki 1932 metų jis buvo vienas iš brangiausių – 257 742,26 litų – kainavusių gelžbetoninių tiltų Lietuvoje (brangiau kainavo tik geležiniai tiltai per Mūšą, Dubysą ir Nevėžį). Tiltu aplinkos sutvarkymas – grindijimas ir velėnavimas – kainavo daugiau nei 17 000 litų.

Tadaravos tiltas

Padalių pralaida

Padalių (Čiobiškio) keltas

Kadaise Neries upėje keltai buvo įrengti vos ne kas 10 kilometrų – Gegužinėje, Rusiuose (minimas nuo XVI amžiaus), Padaliuose, Ardiškėse, Paneriuose (netoli Paparčių) ir taip toliau. Šiuo metu išlikęs vienintelis keltas veikia Žaslių seniūnijos Padalių kaime, kelyje Kaišiadorys–Čiobiškis.

Padalių (Čiobiškio) keltas su visais įrenginiais – plaustu su įtemptu lynu ir abiejuose krantuose įrengtais pustilčiais – kelia pėsčiuosius ir transporto priemones. XIX amžiuje kurį laiką keltas priklausė Čiobiškio dvaro savininkams Pilsudskiams. 1912 metais buvo pastatytas tiltas, tačiau tiltui susidėvėjus keltas vėl įrengtas. Apie 1935 metus jį įsigijo Jurgis Dzeventauskas ir Andrius Raudeliūnas, tačiau pokariu partizanus persekiodami sovietų kareiviai keltą susprogdino. 1956 metais kelto veiklą atnaujino Neries kolūkis. Dabartinis keltas apie 1976 metus atgabentas iš Petrašiūnų. Apie 1992 metus keltą įsigijo ir iki šiol naudoja Dzeventauskai.

Plaustas 3,8 metrų ilgio, valtys – 3,3 metrų ilgio ir 1,36 metrų aukščio, turėklai – 1 metrų aukščio. Kiekvieną pavasarį tempiamas trosas į kitą pusę plukdomas valtimi. Keltas veikia nuo gegužės mėnesio iki lapkričio pradžios. Tai vienintelis veikiantis keltas Neries upėje.

Padalių keltas, parengtas žiemoti

Malūnai

Kaišiadorių apylinkėse buvo paplitę vandens malūnai. Prie sraunesnių upių ir net sausringomis vasaromis nusenkančių mažesnių upelių stovėdavo vandens ratais varomi malūnai, apie kurių buvimą dabar primena tik išlikusių užtvankų liekanos. Savo įrenginius iki šių dienų iš dalies išsaugojo tik Liutonių malūnas; Gegužinėje yra išlikęs malūno pastatas, Tadaravoje – pastato fragmentas.

Žymiausias Kaišiadorių rajone Tadaravos malūnas istoriniuose dokumentuose minimas nuo XIX amžiaus vidurio. Pirmojo pasaulinio karo metu per netoliese vykusius įnirtingus mūšius tarp carinės Rusijos ir kaizerinės Vokietijos karių sudegė. 1921 metais buvo atstatytas. Jį nuomavo Adolfas Kvantas. 1926 metais buvo įrengta nauja turbina („turbina sist. „Francis“ su vertikaliu valu“). Malūno įrangą sudarė girtos *paprastam malimui*, dvejios mažesnės girtos *su pikčium*, kruopinė, *valcas*, kombinuota valymo ir šatravimo mašina, *gateris*, *zeimeris*, *veliušas milams velti*, 220 voltų ir 8 amperų *dinama*. Tadaravos malūnas per metus intensyviai dirbdavo šešis mėnesius. Ne sezono metu darbo buvo mažai *nes tankiai, arti esama vandens malūnų*. Vienu metu dirbo ne visos mašinos. Pastoviai veikė tik girtos ir kruopinė. Valcai veikdavo prieš Kalėdų ir Velykų šventes. Gateris naudotas daugiausia vasarą. Vasarą sausros metu trūkdavo vandens, o žiemą esant dideliems šalčiams galėjo dirbti tik vienerios girtos. Esant pakankamai vandens, vienu metu galėjo sukurti trejos girtos arba vienerios girtos ir gateris. 1936 metais malūną aprašęs inžinierius pastebėjo, kad Tadaravos malūnas yra geroje vietoje (prie plento ir turi privažiavimą vieškeliu) ir *skaitosi geriausias malūnas apylinkėje*.

Sovietiniu laikotarpiu malūnas buvo nacionalizuotas, tačiau trijuose aukštuose išdėstyti prieškariniai malimo įrenginiai išliko nepakeisti, tik šalia malūno buvo įrengta lentpjūvė. Tadaravos malūnas net smulkiausias autentiškas detales išsaugojo iki pat 1997 metais kilusio gaisro. Per būdelę mansardiniame aukšte maišai su grūdais būdavo užkeliami į trečią aukštą. Ten stovėjo piklius, filtras, tebebuvo net senasis vežimėlis maišams vežioti ir malūnininko staliukas. Iš trečio aukšto beriami grūdai patekdavo į antrą aukštą, kuriame stovėjo dvejios girtos, valcavimo mašina, Marienburge pagaminta kruopinė. Antrame aukšte tebebuvo ir senieji smulkūs įrankiai – girkalis, skriestuvai girtoms reguliuoti ir kiti. Iš antro aukšto jau sumalti miltai per medinius vamzdžius (elevatorius) patekdavo tiesiai į maišus pirmame aukšte. Ten buvo pagrindiniai girtų sukimo mechanizmai – girtos su lauke esančia turbina (tekančios Strėvos sukamu vandeniu ratu) jungianti transmisija. Tiesa, jau keletą pastarųjų dešimtmečių vandens turbina nebenaudota, nes transmisijai sukurti buvo įrengtas elektrinis variklis, kad malūno darbas nebūtų priklausomas nuo gamtos kaprizų. Iki dabar išliko šalia stovėjęs malūnininko namas ir dalis mūrinių malūno sienų.

Gegužinės malūnas

Karių ir masinių žudynių aukų kapai

XX amžius pasižymi ne tik ryškiomis kraštovaizdžio ar architektūrinėmis permainomis, bet ir istoriniais kataklizmais. Tai didžiausių tragiškų permainų amžius. Pirmasis ir Antrasis pasauliniai karai, po jų vykusios išsivadavimo kovos, civilių gyventojų masinės žudynės. Didelės žmogiškosios netektys paliko savo atminimo ženklus kaip naujausiųjų laikų istorinius paminklus.

Pirmojo pasaulinio karo vokiečių karių kapai išliko Bačkonyse, Dovainonyse, Šilonyse, Dainavoje ir Tadaravoje. Beje, šalia savo bendražygių vokiečiai laidojo ir nežinomus rusų karius, ir statė jiems tokius pačius paminklus...

1919–1920 metais vykusias ir vėlesnes Lietuvos nepriklausomybės kovas su lenkais ir bolševikais primena savanorių kapai Kaišiadoryse, Žasliuose, Žiežmariuose, Rumšiškėse, Darsūniškyje, Paparčiuose, Cineikiuose.

1941 metų birželį besitraukianti raudonoji armija Pravieniškėse sušaudė beveik 300 kalinių ir prižiūrėtojų su šeimomis, šią vietą žymi 1991 metais pastatytas memorialinis paminklas.

1941 metų birželio mėnesį Lietuvą okupavus Vokietijai nacistai pradėjo vietinių žydų persekiojimą. Pradžioje jie buvo laikomi vietiniuose getuose, vėliau žydų tautybės kaišiadoriečiai, žiežmariečiai ir žasliečiai (iš viso beveik 3 tūkstančiai žmonių) buvo sušaudyti Strošiūnų miške, kruoniečiai ir darsūniškietiečiai – Gojaus miške ir Darsūniškio žydų kapinėse, o rumšiškietiečiai – už Pravienos upelio esančiame miškelyje. Pravieniškių miške dviejose kapavietėse palaidoti čia sušaudyti ne tik iš Lietuvos, bet ir Vakarų Europos atvežti žydai. Specialaus dėmesio reikalauja ne tik holokausto aukų kapai, bet ir po holokausto apleistos senosios žydų kapinės Kaišiadoryse, Žasliuose, Žiežmariuose ir Darsūniškyje. Visos šios kapinaitės 1991–1992 metais pradėtos tvarkyti – aptvertos, pastatyti paminklai.

Antrąjį pasaulinį karą primena ir Sovietų Sąjungos karių kapinės Kaišiadoryse, Žiežmariuose ir Žasliuose. Iki 1990 metų jos tarnavo sovietinės ideologijos reprezentavimui ir įtvirtinimui. Antrosios kariaujančiosios pusės – Vokietijos – karių kapai pakelėse ir pamiškėse liko nepažymėti ir apleisti. SSRS karių kapai kadaise stovėjo ir Rumšiškių kapinėse, tačiau Atgimimo metais paminklas buvo susprogdintas, o karių palaikai perlaidoti Kaišiadoryse.

Pirmojo pasaulinio karo kapai Dovainonyse ir Tadaravoje

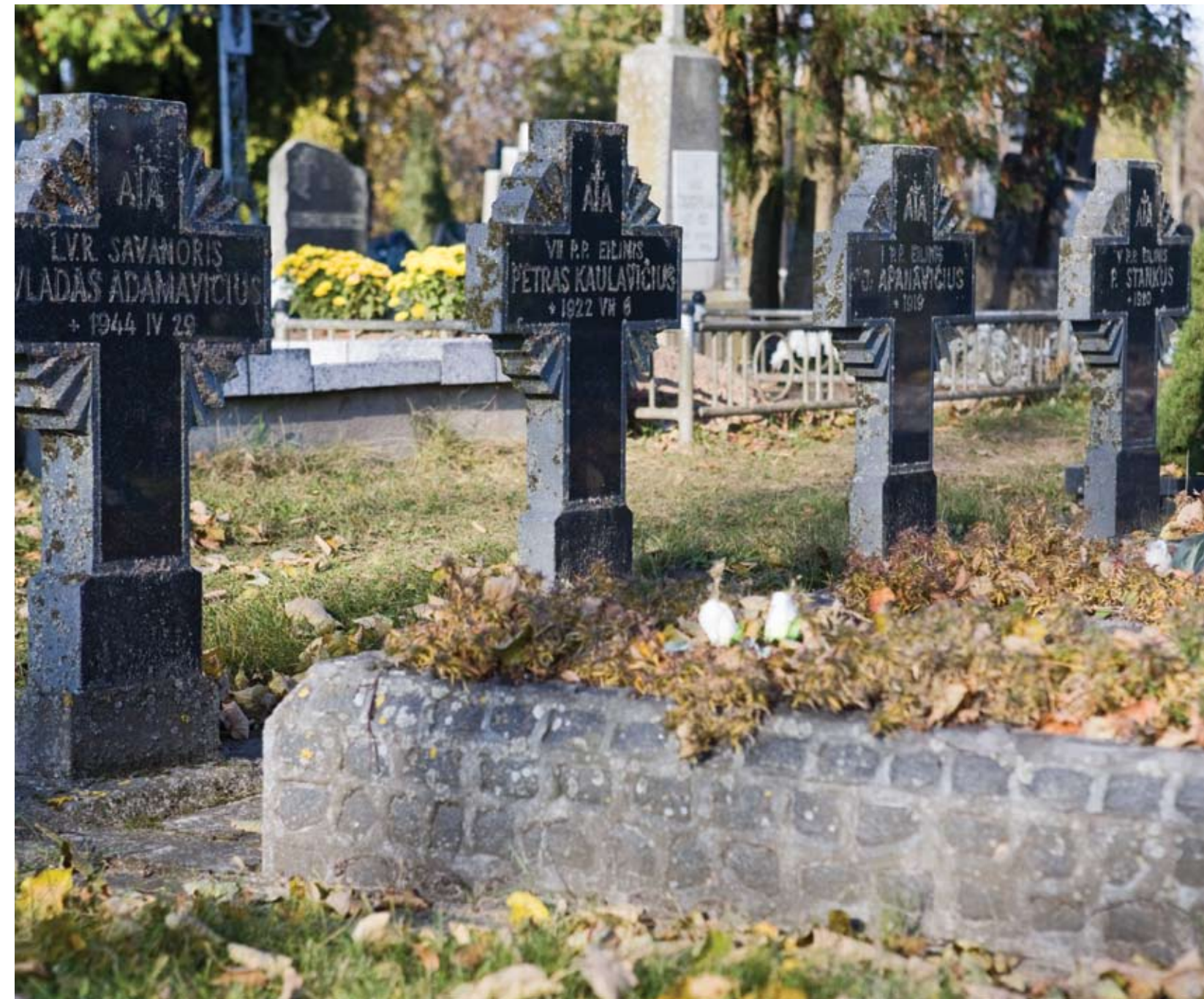
Pirmojo pasaulinio karo kapai Dainavoje (kairėje) ir Bačkonyse

Pirmojo pasaulinio karo kapai Dainavoje

Lietuvos savanorių kapai Kaišiadoryse

Lietuvos savanorių kapai Rumšiškėse

Sovietų Sąjungos karių kapai Kaišiadoryse

Sovietų Sąjungos karių kapai Žasliuose

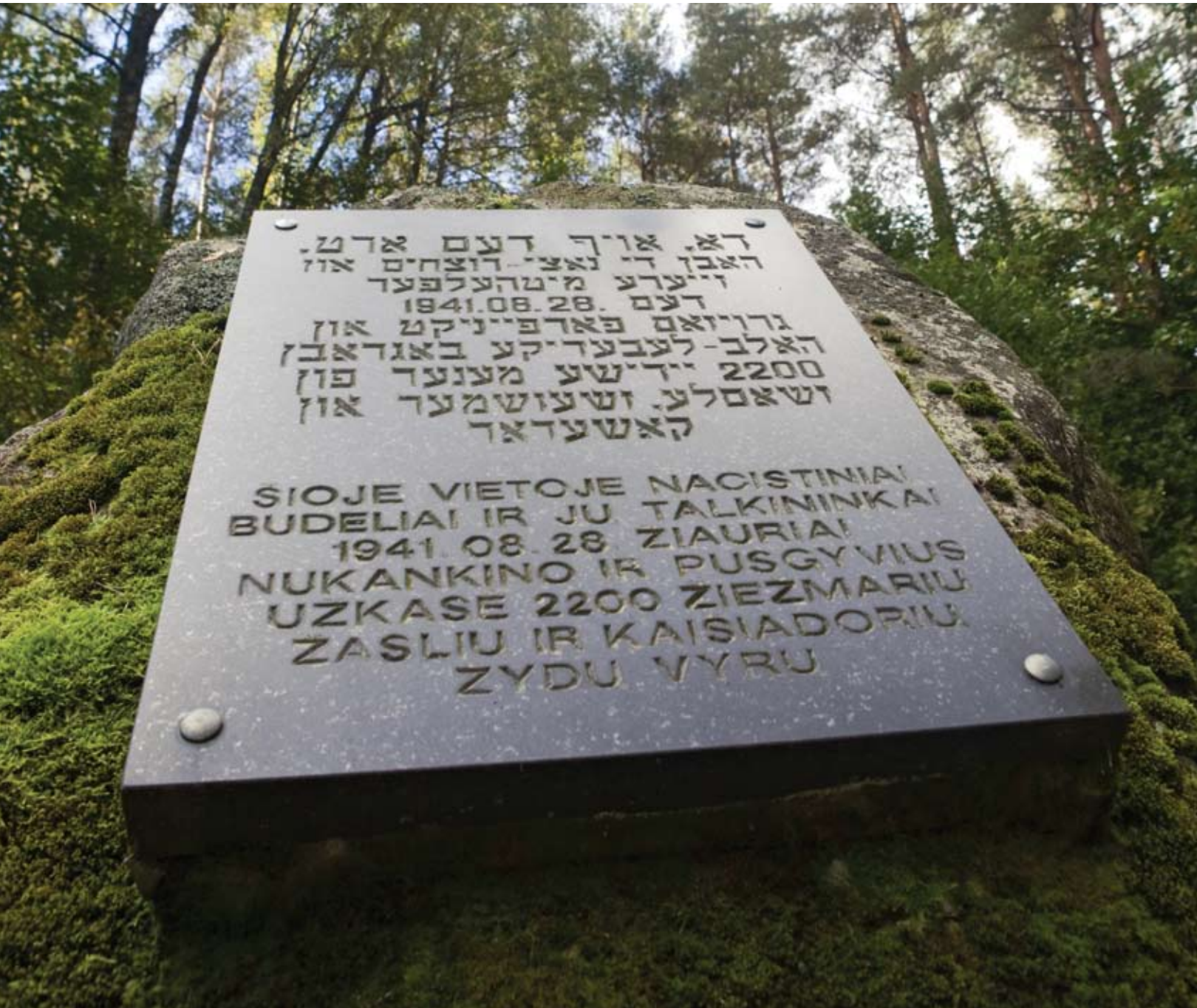
Žydų kapinės Kaišiadoryse

Žydų kapinės Darsūniškyje

Sudegintų paminklų žydų žudynių vietoje Strošiūnų miške liekanos

Žydų žudynių vieta ir kapai Strošiūnų miške

Paminklas žydų žudynių vietoje prie Kruonio (Gojaus miške)

Paminklas žydų kapinėse Darsūniškyje

Rezistencija ir tremtis

1944 metais grįžtant raudonajai armijai Kaišiadorių apylinkėse ėmė burtis ginkluoti būriai, vėliau įsilieję į organizuotą partizaninį pasipriešinimą. Į susikūrusią Didžiosios Kovos apygardą įėjo ir dabartinis Kaišiadorių rajonas. Dalis nuo 1944 metų beveik dešimtmetį vykusio pokario antisovietinės rezistencijos judėjimo dalyvių kapų liko nepažymėta.

Laisvas pokario rezistencijos atminimo įamžinimas prasidėjo tik Atgimimo metais – 1988–1990 metais. Tada sutvarkytos partizanų užkasimo vietos ir kapai Kruonio (Gojaus) šile, Žasliuose (*Kliuko pušynėlyje*), Pašuliuose ir kitur. Daugiausia paminklų šiam laikotarpiui atminti yra Kaišiadoryse. 1996 metais priešais Kaišiadorių geležinkelio stotį, nuo kurios prasidėjo tolimesnis Kaišiadorių ir aplinkinių vietovių tremtinių kelionė į Rytus, pastatytas paminklas sovietmečiu vykdytiems trėmimams atminti. Paminklo autoriai – architektas Stasys Petrauskas, dailininkė – Audronė Skarbaliūtė. 1997 metais ant Kaišiadorių geležinkelio stoties pastato atidengta Arnoldo Pševolucko sukurta memorialinė lenta Didžiosios Kovos apygardos vadui Jonui Misiūnui–*Žaliai Velniai* atminti. 1998 metais Kaišiadoryų kapinėse pašventintas paminklas perlaidotiems Didžiosios Kovos apygardos partizanams. Paminklo autoriai – architektas Stasys Petrauskas, vitražistas Kazys Morkūnas ir dailininkė Audronė Skarbaliūtė.

Partizanų užkasimo vieta Kruonio šile

Paminklas partizanams
Kliuko pušynėlyje Žasliuose

Paminklas partizanams Kaišiadoryų kapinėse

Senosios kapinės

Kapinėse galima perskaityti kiekvienos gyvenvietės praeitį – pavardes ir vardus, datas, įvairiakalbį raštą, iškalbingus paminklus. Daugelyje miestelių ir kaimų yra išlikusių senųjų kapinių, tačiau išskirtinės yra tik keletas jų. Vienos įdomiausių yra Vladikiškių kapinės, kuriose esantys antkapiai rodo, kad čia ilsisi įvairių istorinių laikotarpių ir įvairių socialinių grupių – valstiečių, bajorų ir net didikų – palaikai. Ir antkapiai labai įvairūs – nuo savamoksių padirbtų medinių kryžių ir koplytstulpių iki meistrų profesionalų kūrinių iš atvežtinio akmens. Deja, kapinės beliko vienintelė vieta, kuri primena čia gyvenusius Vladikiškių dvaro savininkus grafus Riomerius. Čia stovi giminės koplyčia. Dar keletas Riomerių giminės antkapių yra išlikę ir Stoniavoje (Žiežmarių seniūnijoje), kur taip pat yra buvęs jų dvaras.

Senųjų valstietiškų kapinių bruožus išsaugojo Sekionių (Kruonio seniūnijoje) kapinės. Čia dažniausi paminklai – mediniai kryžiai, kurie, deja, nėra ilgaamžiai, todėl gerokai apnykę. Prieš keletą metų Sekionių kapinėse pastatyti vartai pagal senųjų Barevičių (taip pat Kruonio seniūnijoje) kapinių vartų pavyzdį. Tai puikus pavyzdys, kaip galima išsaugoti tradicinės mažosios architektūros bruožus.

Paparčių kapinėse ypač gausu XIX–XX amžių istoriją iliustruojančių paminklų. Jose esantis Paparčių kolumbariumas – retas Lietuvoje ir vienintelis tokio tipo statinys Kaišiadorių rajone. Kolumbariumas – tai 10 metrų ilgio ir 3 aukštų statinys su 24 skliautuotomis laidojimo nišomis, pastatytas iš raudonų degto molio plytų ir nutinkuotas, pastogėje apjuostas karnizu, sienos dekoruotos pilias-trais. Kolumbariumo sienoje yra išlikusios dvi memorialinės plokštės su mirties – 1833 metais ir 1848 metais – datomis. Kapinėse palaidotas 1831 metų sukilimo dalyvis, Trakų apskrities sukilėlių vadas Vincentas Matusevičius, knygnešiai Ona ir Jonas Surmilavičiai, 1918–1920 metų savanoriai Pranas Čiulada ir dar keli eiliniai kariai, Antrojo pasaulinio karo dalyviai ir sovietiniai aktyvistai, 15 pokario partizanų palaikai (tarp jų – ir 1945 metais prie Budelių kaimo žuvusio Kaišiadorių bataliono vado Edvaro Kavaliausko-Klajūno), iš Sibiro pargabentų tremtinių palaikai, Paparčių parapijoje kilęs istorikas Vytautas Raudeliūnas.

Partizanų kapai Paparčių kapinėse

Vincento Matusevičiaus kapas Paparčių kapinėse

Kolumbariumas Paparčių kapinėse

Vladikiškių kapinės

Riomerių kapai Vladikiškių kapinėse

Sekionių kapinės. Fotografijos centre – 7 metrų apimties ąžuolas

Memorialiniai objektai

Istoriniais–memorialiniais paminklais laikomi ir tie, kurie yra susiję su žymiais šių vietovių žmonėmis. Didelis dėmesys skiriamas jamžinant arkivyskupo Teofiliaus Matulionio, kardinolo Vincento Sladkevičiaus ir prezidento Algirdo Brazausko atminimą.

Dailininkas, scenografas **Vladas Didžiokas** gimė 1889 metais, 1936 metais įsikūrė Dovainonyse. Mirė 1942 metais, palaidotas Rumšiškėse, o prieš užtvėnkiant Nemuną perlaidotas Kruonyje.

Prelatas **Teodoras Brazys** gimė 1870 metais. Jis buvo kunigas, muzikologas, kompozitorius, tautosakininkas. 1918–1919 metais gyveno Kietaviškėse, kur užrašė apie 400 liaudies dainų. 1926 metais įsteigus Kaišiadorių vyskupiją tapo vyskupijos kapitulos nariu. 1930 metais mirė Miunchene, palaidotas prie Kaišiadorių katedros. Jo vardu pavadinta šalia katedros esanti gatvė.

Kunigas ir istorijos mokslų daktaras **Juozapas Stakauskas** gimė 1900 metais. 1939–1944 metais jis buvo Vilniaus valsčybinių archyvo direktoriumi, karo metais išgelbėjo ne tik archyvą, bet ir keliolika jame besislapstančių žydų. 1957 metais apsigyveno Žasliuose, mirė 1972 metais, palaidotas Žaslių bažnyčios šventoriuje.

Mokslų akademijos narys, profesorius dirvožemininkas **Viktoras Ruokis** gimė 1885 metais. 1957–1971 metais gyveno Kaišiadoryse Gedimino gatvės 68 name (namas nugriautas 2008 metais). Jo vardu pavadintos gatvės Kaišiadoryse ir Akademijos (Kėdainių rajone) gyvenvietėje.

Poetas **Jonas Aistis-Aleksandravičius** gimė 1904 metais, 1907 metais persikėlė gyventi į Rumšiškės, 1913–1919 metais mokėsi Rumšiškėse, mirė 1973 metais Vašingtone, o 2000 metais palaikiai parvežti ir perlaidoti Rumšiškėse. 1996 metais Rumšiškėse įkurtas Jono Aisčio muziejus, jo vardu pavadinta gatvė, pastatytas paminklas, tvarkoma tėvų sodybvietė Dovainonyse.

Arkivyskupas **Teofilius Matulionis** gimė 1873 metais. 1943

metais paskirtas Kaišiadorių vyskupu, 1962 metais popiežius jam suteikė arkivyskupo titulą. Mirė 1962 metais, palaidotas Kaišiadorių katedros kriptoje. 1990 metais pradėta jo kanonizacijos byla. 1999 metais priešais Kaišiadorių katedrą pastatytas Vlado Žuklio sukurtas paminklas.

Kardinolas **Vincentas Sladkevičius** gimė 1920 metais Žaslių parapijos Guronų kaime, 1927–1932 metais mokėsi Žaslių ir Kaišiadorių mokyklose. 1957 metais buvo įšventintas vyskupu. 1982 metais po tremties paskirtas Kaišiadorių vyskupijos administratoriumi ir apsigyveno Kaišiadoryse. 1988 metais popiežius Jonas Paulius II suteikė jam kardinolo titulą. 1988–1993 metais jis buvo Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininkas, 1989–1996 metais – Kauno arkivyskupas metropolitas. Mirė 2000 metais, palaidotas Kaune. 2001 metais Kaišiadorių katedroje atidengtas skulptoriaus Vlado Žuklio sukurtas kardinolo Vincento Sladkevičiaus bareljefas. Kardinolo tėviškėje Guronų kaime 2006 metais atidarytas Rožinio slėpinių parkas, o 2007 metais prie Kaišiadorių katedros pastatytas Arūno Sakalausko sukurtas paminklas. Buvusioje gimtojoje sodybvietėje Guronų kaime pastatytas kryžius. 2004 metais Kaišiadoryse prie namo (Kęstučio g. 31), kuriame vyskupas gyveno 1985–1989 metais, įrengta memorialinė lenta. 2010 metais Kaišiadorių rajono taryba suteikė jam Kaišiadorių garbės piliečio vardą.

Kunigas **Alfonsas Petrulis** (1873–1928) buvo vienintelis 1918 metų Lietuvos Nepriklausomybės akto signataras, gyvenęs dabartinio Kaišiadorių rajono teritorijoje. 1927–1928 metais jis buvo Paparčių parapijos klebonas. Paskutinė kunigo tarnybos vieta buvo Musinkai, kur jis ir palaidotas. 2008 metais kunigo Alfonso Petrulio atminimui Paparčiuose pastatytas Stasio Juraškos sukurtas paminklas.

Vyskupas **Antanas Baranauskas** (1835–1902), kuris siejamas su Anykščiais ir Seinais, Rumšiškėse 1851–1853 metais mokėsi

dvimetėje valsčiaus raštininkų mokykloje, kurioje išryškėjo ir poeto talentas. Vyskupo ir poeto atminimui 1967 metais ant Kauno marių kranto pastatytas Vlado Žuklio sukurtas paminklas.

Lietuvos Respublikos Prezidentas **Algirdas Mykolas Brazauskas** gimė 1932 metais, 1939–1951 metais mokėsi Kaišiadorių mokykloje. 1993–1998 metais išrinktas Lietuvos Respublikos Prezidentu, 2001–2006 metais vadovavo vyriausybei. Mirė 2010 metais. 2000 metais jo vardu pavadinta Kaišiadorių I-oji vidurinė mokykla (dabar – gimnazija), 2010 metais Kaišiadorių rajono taryba suteikė jam Kaišiadorių garbės piliečio vardą. 2011 metais Kaišiadoryse Jono Biliūno gatvės 26 name atidaryti Brazauskų namai-muziejus.

Poeto Jono Aisčio tėvų sodybvietė Dovainonyse

Paminklas Antanui Baranauskui Rumšiškėse

Paminklas Jonui Aisčiui Rumšiškėse

Poeto Jono Aisčio muziejus Rumšiškėse

Paminklas Vasario 16-osios akto signatarui kunigui Alfonsui Petruliui Paparčiuose

Dailininkų Vlodo ir Barbaros Didžiokų kapai Kruonyje

Jono Aisčio kapas Rumšiškėse

Paminklas kardinolui Vincentui Sladkevičiui Kaišiadoryse

Rožinio slėpinių parkas ir koplyčia kardinolo Vincento Sladkevičiaus tėviškėje Guronyse

Brazauskų namai-muziejus Kaišiadoryse

Brazauskų namuose-muziejuje

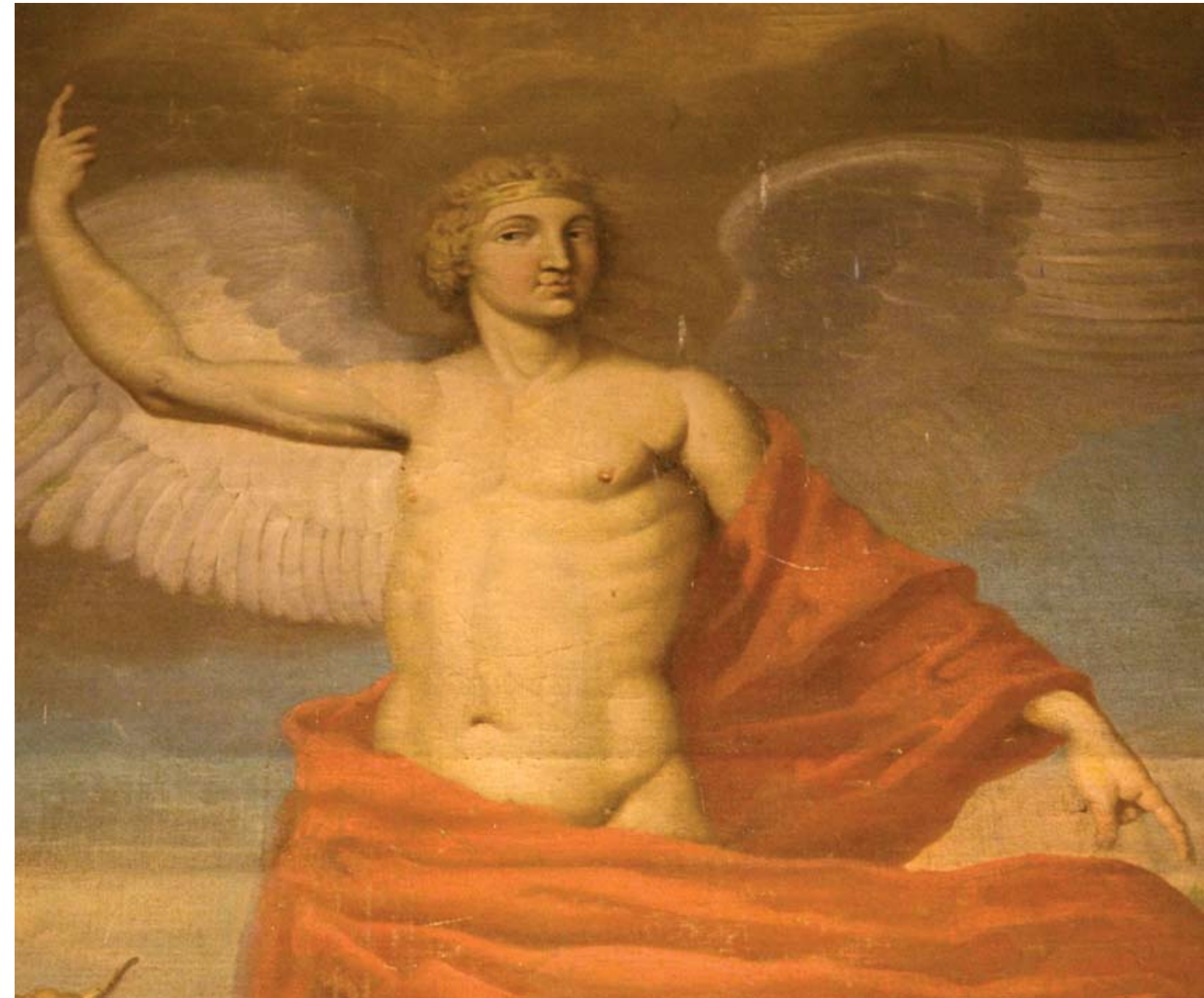
Tapyba

Nors paveikslais yra įprasta puošti interjerus, tačiau dauguma įdomiausių dailės kūrinių Kaišiadorių rajone saugomi bažnyčiose. Bažnytinėje tapyboje vyrauja mariologinė tematika. Gegužinės bažnyčioje didžiajame altoriuje dominuoja paveikslas Švč. *Mergelė Marija, Dangaus Karalienė su Vaikeliu*, tapytas jau XVII amžiuje. Paparčių bažnyčios centrinį altorių puošia taip pat XVII amžiuje sukurtas paveikslas *Švenčiausioji Mergelė Marija Snieginė*.

Centrinio altoriaus paveikslų siužetai dažnai susiję su bažnyčios vardu. Palomenės Švento Arkangelo Mykolo bažnyčios didžiajame altoriuje kabantis titulinis paveikslas *Šventas Arkangelas Mykolas* nutapytas apie 1840 metus. Paveiksle pastebima tuo metu būdinga antikinės kultūros įtaka, suteikusi arkangelui herojinę antikizuotą išraišką.

Ikonos „Švč. Trejybė“ (XIX a.), „Trys šventieji (XVIII a.) ir „Deisus“ (XIX a.) Kaišiadorių muziejuje

Paveikslo „Šv. Arkangelas Mykolas“ fragmentas Palomenės bažnyčioje

Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslas „Šv. Anupras gauna Šv. Komuniją iš angelo“ Kaišiadoryse

Pora paveikslų iš kunigų portretų galerijos Kruonio bažnyčioje

Šv. Izidoriaus paveikslas (XIX a.) Žiežmarių bažnyčioje

Skulptūra

Bažnyčių interjeruose dažniausiai yra skulptūros. Vienos seniausių yra buvusiame Paparčių dominikonų vienuolyne stovėjusios medinės šv. Dominyko, šv. Tomo Akviniečio ir kitos meistrų profesionalų XVIII amžiuje sukurtos skulptūros.

Geriausi reljefinės skulptūros pavyzdžiai ne tik Kaišiadorių rajone, bet ir Lietuvoje yra Kruonio bažnyčioje esančios dvi epitafinės plokštės. XVI–XVII amžių sandūroje iš tamsaus violetinio marmuro sukurtoje Bogdano Oginskio antkapinėje plokštėje vaizduojamas ant sarkofago gulintis šarvais apsirengęs karys. Šalia jo guli karinės valdžios ženklas – *buzdyganas*, o prie kojų – penkių laukų herbinis skydas. Lotyniškas įrašas nurodo mirties datą (beje, čia nurodomas Oginskio vardas Teodoras), o lenkiškas eiliuotas tekstas pasakoja apie mirusiojo dorybes ir žygius (Oginskio vardas čia – Bogdanas). Greta esanti jo sūnaus Samuelio Levo Oginskio marmurinė plokštė sukurta XVII amžiaus viduryje, todėl joje pastebima barokinė stilistika.

Bogdano Oginskio antkapinis paminklas Kruonio bažnyčioje

Šventųjų Tomo Akviniečio ir Dominyko skulptūros (XVIII a.) iš buvusio Paparčių dominikonų vienuolyno

Liturginis indas iš manieristinės XVII a. pėdos ir XVIII a. kojelės bei dėžutės

Auksakalystė

Dažniausiai matomi auksakalystės pavyzdžiai yra liturginiai bažnyčių daiktai – monstrancijos, komulinės, kielikai, žvakidės, paveikslų aptaisai ir kiti dirbiniai iš tauriųjų metalų. Daugelis jų pagaminti Vilniaus meistrų dirbtuvėse, keletas – Prancūzijoje.

Bažnytinė tekstilė

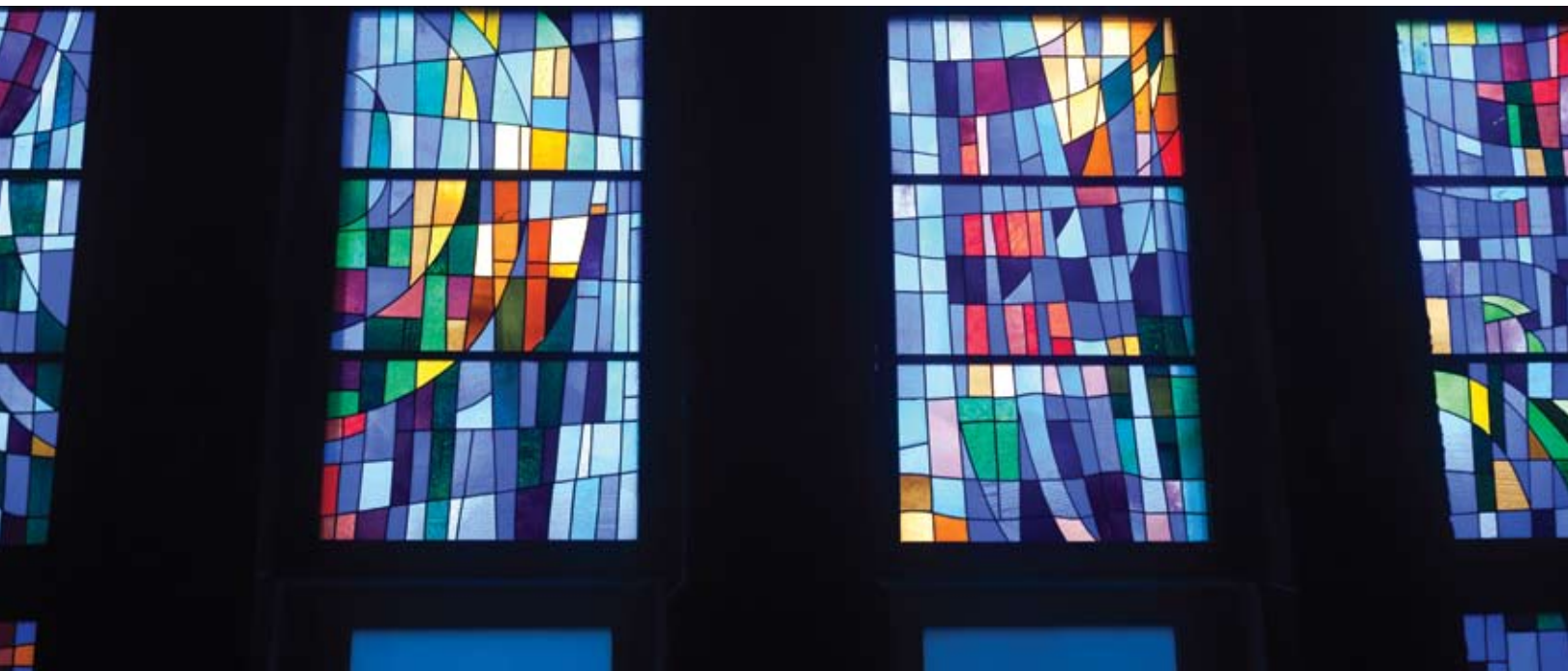
Bažnytiniai drabužiai naudojami pagal ypač seną tradiciją, atsekusią iš senovės Romos laikų ir nusistovėjusių viduramžiais. Liturginių drabužių visumą sudaro – sutana, arnotas, kapa, alba, dalmatika, manipulas, palė, stula ir kiti. Nemažai liturginės tekstilės iš prancūziškų šilkinų audinių yra išlikę nuo XVII–XVIII amžių. Tačiau daugiausia bažnytinių apdarų pasiūta iš XIX amžiuje austų rusiškų audinių, kaišytų aukso ir sidabro spalvos metalizuotais siūlais, puoštų dekoratyviu siuvinėjimu. Bažnytinėje aprangoje subtiliai atsispindi krikščionių religinė simbolika, dvasininkų rangai.

Liturginiai sandalai (XX a. 2–3 dešimtme., Italija), vyskupo pirštinės (XX a. 2–3 dešimtme., Vokietija) ir arnotas, kurio šonų audinys XIX a. išaustas Rusijoje, o kolonų siuviniai sukurti Lietuvoje

Vitražai

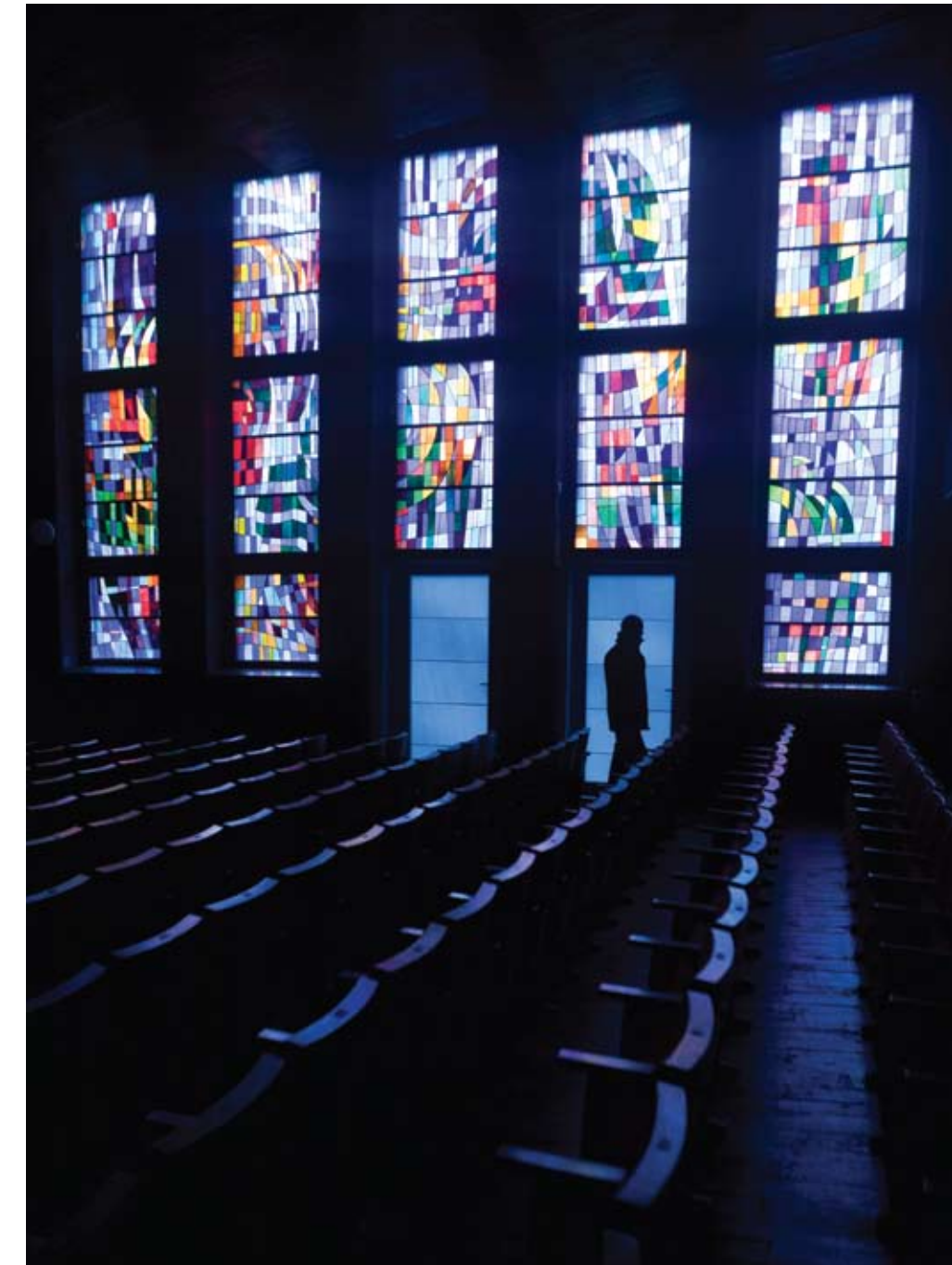
Architektūrinę bažnyčių aplinką šviesos ir spalvų deriniu papildo vitražo kūriniai. Vitražai iš spalvoto stiklo yra gana trapūs, todėl per negandų metus išlieka nedaug senųjų kūrinių. Kaišiadorių rajone dauguma jų sukurti po Antrojo pasaulinio karo – XX amžiaus antroje pusėje. Ypač gausu vitražų neogotikinio stiliaus Kaišiadorių, Žaslių ir Žiežmarių bažnyčiose. Žiežmariečiai didžiuojasi, kad vienas žymiausių Lietuvos vitražistų – Kazys Morkūnas – yra kilęs iš Žiežmarių, o kaišiadoriečiai – kad jo, kaip dailininko, talentas išryškėjo jam besimokant Kaišiadorių gimnazijoje. Morkūno kūriniai puošia ne tik Lietuvos Respublikos Seimo rūmus, bet ir Kaišiadorių kultūros ir meno centro salę (nuo 1978 metų), Partizanų koplyčią Kaišiadorių kapinėse (nuo 1998 metų). Kaišiadorių katedros langų vitražai sukurti 1986–1991 metais, todėl natūralu, kad juose dominuoja istoriniai personažai – vyskupai Juozas Matulaitis-Matulevičius ir Motiejus Valančius, kunigaikštis Vytautas Didysis ir šventasis Kazimieras.

Kazio Morkūno vitražas Kaišiadorių kultūros ir meno centre

Vitražas Kaišiadorių katedroje

Vitražas Kaišiadorių kultūros ir meno centre

Varpai

Varpais seniausiais laikais būdavo perduodami signalai, tačiau šiais laikais jie įprastai tenaudojami bažnyčiose ir būna pakabinti aukštai bažnyčių bokštuose arba atskiruose statiniuose. Vienas iš seniausių ir istorine prasme įdomiausių yra Kaišiadorių katedros varpas. 1665 metais iškeltas varpas unikalus tuo, kad buvo nulietas iš geležies, o ne – kaip įprasta – iš bronzos.

Nedaug varpų, pradėjusių savo gyvenimą dabartinėse Kaišiadorių apylinkėse, yra išlikę. Kai pavyzdį galima priminti 1669 metais vieno žymiausių varpų liejiko Jono Delamarso Paparčių dominikonų vienuolynui nulietą varpą, kuris po 1863 metų sukilimo buvo konfiskuotas, o per 1915 metų karą išvežtas į Rusiją. Tuo pačiu laiku į Rusiją išgabenti ir Kaišiadorių, Kruonio, Žaslių, Darsūniškio ir kitų bažnyčių varpai, kurie dažniausiai buvo nulieti Lenkijoje ar Vokietijoje. 1763 metais vilniečio Antano Apanavičiaus nulietas varpelis tebeskamba Darsūniškio bažnyčioje. Darsūniškio bažnyčioje yra ir vienas iš gražiausių varpų – Šv. Juozapas, nulietas Vokietijoje 1930 metais iš Darsūniškio kilusių Amerikos lietuvių lėšomis.

Kaišiadorių katedros varpo, nulieto 1867 m. Kaune, fragmentas

Katedros bokšte kabantis Rusijoje 1908 m. nulietas varpas. Kairėje – jo fragmentas

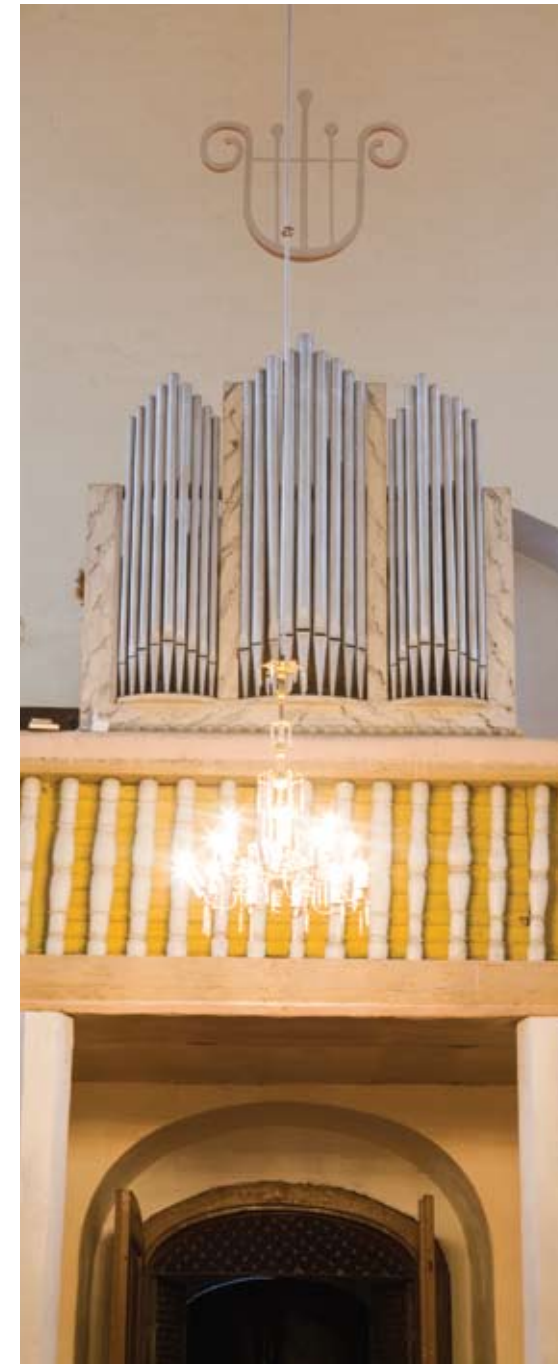

Vargonai

Vargonai yra pučiamasis klavišinis muzikinis instrumentas. Lietuvos bažnyčiose jie pradėti įrenginėti XVI amžiuje. Seniausi Kaišiadorių rajone esantys vargonai yra Kruonio bažnyčioje. Manoma, kad jie buvo padaryti XVIII amžiuje, nes beturi nemažai baroko epochos elementų. Šiuos vargonus 1941 metais perstatė Romanas Truščinskas, greičiausiai pats palikęs išraiškingą užrašą ant vargonų durelių: „*Griežkite per amžius vaikams Lietuvos, kad laisvės nevertas, kas negina jos!*“. Nemažai išlikusiųjų vargonų buvo įrengti XIX amžiaus antroje pusėje. Kalvių bažnyčios vargonų fasadas yra neogotikinio stiliaus. Jie iki šiol gerai skamba ne tik pritardami liturginėms apeigoms, bet ir atlikdami klasikinės muzikos kūrinius. Kaip paminkliniai yra saugomi Rumšiškių bažnyčios vargonai. Kaip teigia vargonų tyrinėtojas Rimantas Gučas, nors nedideli, šie vargonai savo balsu užpildo nedidelę bažnyčios erdvę, o eklektiškas, tačiau natūralių proporcijų ir kiek drožiniais papuoštas vargonų fasadas daro harmonijos įspūdį. Patys vargonai atspindi Juozo Naujalio laikų kaimo bažnyčios vargonų muzikos skonį ir lygį. Nemaža dalis vargonų sovietmečiu buvo perstatyti. Tačiau ne visada sėkmingai. To pavyzdžiu gali būti senieji Žaslių vargonai, kuriuos statė geras meistras vilnietis Florianas Ostromeckis. Ant vargonų yra išlikusi žalvario lentelė su užrašu: *FOSTROMECKI / WILNO 1892R*. Deja, sovietmečiu šie vargonai nekvalifikuotų meistrų buvo gerokai sugadinti. Žiežmariuose iš esmės buvo perstatyti ir dėl to apgadinti W. Biernackio XIX amžiaus pabaigoje daryti vargonai – nedailiai juos padalijus į dvi dalis vargonai liko be šonų ir padoresnio fasado. Koncertine prasme geriausi ir visame Kaišiadorių rajone didžiausi yra Kaišiadorių Kristaus Atsimainymo katedros vargonai, kuriuos 1996 metais pastatė meistras Antanas Šauklys iš Panevėžio.

Rumšiškių bažnyčios vargonai

Kruonio bažnyčios vargonai

Kaišiadorių katedros vargonai

Vietoje pabaigos

Pažindami ir išsaugodami savo kultūrinį palikimą kuriame turtingesnę ir gražesnę savo gyvenamąją aplinką. Dalis paveldo objektų ir vietovių nuo seno buvo ar naujai tapo vietinių gyventojų ir keliautojų mėgstamomis ir lankomomis vietomis. Kiekviena seniūnija ar net atskiros gyvenvietės turi skirtingus paveldo objektus ir skirtingas jų tvarkymo ir naudojimo tradicijas. Dažniausi keliautojų maršrutai Kaišiadorių rajone yra Žaslių–Paparčių ir Kruonio–Darsūniškio kryptimis (jei neskaičiuotume 1974 metais pradėjusio veikti Lietuvos liaudies buities muziejaus Rumšiškėse).

Lyginant prieškario metais ir dabar išskiriamas žymesnes ir lankytinas vietas galima pastebėti daug pasikeitimų. Pavyzdžiui, Rumšiškių valsčius kadaise didžiavosi Kaukalniu vadinamu piliakalniu, Nemune buvusiu akmenimis nusėtu Velnio tiltu, kurių šiandien nebėra. Šiais laikais pagrindinis traukos objektas Rumšiškėse yra Lietuvos liaudies buities muziejus. Žaslių, Kruonio ir Žiežmarių valsčiai kažkada išskyrė tik pavienius objektus, o šiandien patys miesteliai yra tapę kultūros paveldo objektų kompleksais, kurių apylinkėse yra gausybė žymesnių vietų.

Kaip prieškariniu rūpinantis senovės objektais svarbų vaidmenį vaidino vietinių lyderių (pavyzdžiui, valsčiaus viršaičių) asmenybės, taip yra ir šiais laikais. Galima palyginti dvi asmenybes – iki šiol akivaizdus buvusio šviesaus atminimo Žaslių seniūno Algimanto Mataičio indėlis Žasliuose ir dabartinio Kruonio seniūno Gintaro Gružausko – Kruonyje.

Nuo 1988 metų nuolat tai auga, tai vėl mažėja visuomenės dėmesys vietovės praeičiai ir kultūros paveldui. Aišku, kad pagrindinis paveldo išsaugojimo ir tvarkymo garantas yra valstybės dėmesys ir skiriamos lėšos. Tačiau kultūrinio palikimo likimas neturėtų būti paliktas tik valstybinėms paveldosaugos institucijoms ir savivaldybių administracijoms. Kiekvienam jis turi būti savas, o kartu ir bendras mūsų palikimas. Atgimimo laikotarpiu pačių gyventojų iniciatyva prasidėjęs paminklų atstatymas, naujų memorialinių paminklų statymas, daugelio bažnyčių ir kitų paveldo objektų tvarkymas teikia vilčių, kad Kaišiadorių kultūrinis palikimas ir jo mažiausios detalės neliks tik knygoje likusi egzotiška praeitis.

Kruonio bažnyčia

Literatūra

- Abromavičius Stanislovas, Kasparas Kęstutis, Trimonienė Rūta, *Didžiosios Kovos apygardos partizanai*. – Kaunas: Naujasis lankas, 2007.
- Baubonis Zenonas, Zabiela Gintautas, *Lietuvos piliakalniai. Atlasas 1*. – Vilnius, 2005.
- Buchaveckas Stanislovas, *Kaišiadorių rajonas*. – Vilnius: Mintis, 1989.
- Daunoraitė Gintarė, *Kaišiadorių etnografiniai bruožai*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2011.
- Drulienė Renata, *Kaišiadorių Kristaus Atsimainymo katedra*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2009.
- Grinkevičiūtė Augustina, Gustaitis Rolandas, Karvelytė-Balbierienė Vilma, *Vadovas po Žaslius*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2008.
- Gustaitis Rolandas, *Kaišiadorių rajono gyvenviečių žinynas*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2001.
- Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas* [sudarė S. Poligienė]. – Vilnius: Savastis, 2006.
- Kaišiadorys: miesto ir apylinkių praeitis* [sudarė O. Lukoševičius]. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 1999.
- Kurilienė Augustina, *Kaišiadorių rajono archeologijos sąvadas*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2009.
- Kviklys Bronius, *Mūsų Lietuva 1*. – Vilnius: Mintis, 1991.
- Laurinavičius Jonas, *Kaišiadorių krašto žmonės: 100 biografijų*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2002.
- Laurinavičius Jonas, *Kaišiadorių miesto kronika. 1590–2010*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2011.
- Lozoraitis Vincas, *Kaišiadoriečių kančių keliai. 1940–1953*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 1999.
- Malinauskas Vidmantas, Lukoševičius Olijardas, *Kaišiadorys: gamtos ir kultūros paveldas*. – Vilnius: Daigai, 2001.
- Miškinis Algimantas, „Kruonis“, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai 1*. – Vilnius, 1978.
- Miškinis Algimantas, *Lietuvos urbanistikos paveldas ir jo vertybės. II. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai 1*. – Vilnius, 2002.
- Miškinis Algimantas, „Žiežmariai“, *Lietuvos TSR urbanistikos paminklai 9*. – Vilnius, 1986.
- Nukentėję paminklai* [sudarė M. Skirmantienė, J. Varnauskas]. – Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994.
- Paparčių ir Žaslių apylinkės* [sudarė J. Mačiokienė]. – Kaišiadorys: Kaišiadorių etninės kultūros centras, 1997.
- Vaitkevičius Vykintas, *Alkai – baltų šventviečių studija*. – Vilnius: Diemedis, 2003.
- Vakarų Aukštaitijos tradicinė kaimo architektūra* [sudarė L. Klimka]. – Vilnius: Etninės kultūros globos taryba, 2008.
- Žalėnas Gintautas, *Kaišiadorių vyskupijos bažnyčių varpai*. – Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2008.

Lukoševičius, Olijardas

Lu87 Kaišiadorių kultūros paveldas / Olijardas Lukoševičius.– Kaišiadorys: Kaišiadorių muziejus, 2012. – 156 p.: 167 ilustr.

ISBN 978-9986-646-42-6

Knygoje aprašomas Kaišiadorių rajono kultūros paveldas, jo istorija ir išliekamoji vertė. Pristatomos nekilnojamosios ir kilnojamosios kultūrinės vertybės – archeologiniai, istoriniai, dailės, technikos ir kiti objektai.

UDK 719(474.5)

Išleido Kaišiadorių muziejus
Gedimino g. 85, LT – 56144 Kaišiadorys
www.kaisiadoriumuziejus.lt
Spausdino UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT – 03153 Vilnius
www.petroofsetas.lt